

Poznámky z

DEJEPISU

pre 2. ročník
gymnází
a stredných škôl

Autor: Martin Šlota

Zdroj: <http://www.zones.sk>

Používanie materiálov zo ZONES.SK je povolené bez obmedzení iba na osobné účely a akékoľvek verejné publikovanie je bez predchádzajúceho súhlasu zakázané.

OBSAH

OBSAH	2
VRCHOLNÝ (ROZVITÝ) STREDOVEK	4
PRINCÍPY PRECHODU NA ROZVITÝ STREDOVEK.....	4
HLAVNÉ ZNAKY ROZVITÉHO STREDOVEKU.....	4
KRIŽIACKE VÝPRAVY.....	5
ANGLICKO A FRANCÚZSKO.....	6
<i>Proces formovania Anglicka</i>	6
<i>Proces formovania Francúzska</i>	7
<i>Storočná vojna</i>	8
PRÍČINY FEUDÁLNEJ ROZDROBENOSTI (PARTIKULARIZMUS) V NEMECKU, TALIANSKU.....	9
<i>Nemecko</i>	9
<i>Taliansko</i>	11
<i>Zhrnutie</i>	11
ŠPANIELSKO.....	11
SLOVNÍČEK.....	11
VÝVOJ VO VÝCHODNEJ EURÓPE.....	12
<i>Kyjevská Rus</i>	12
<i>Balkán</i>	13
Bulharsko.....	13
Chorvátsko.....	13
Srbsko.....	13
UHORSKÝ ŠTÁT.....	13
<i>Arpádovci</i>	13
<i>Vláda oligarchie</i>	15
<i>Anjuovci</i>	16
ČESKÝ ŠTÁT.....	17
<i>Přemyslovci</i>	17
<i>Luxemburgovci</i>	18
<i>Husitské hnutie</i>	19
GOTIKA.....	22
NESKORÝ STREDOVEK	23
HLAVNÉ ZNAKY.....	23
<i>Hospodárstvo</i>	23
<i>Ekonomika</i>	23
<i>Politika</i>	23
<i>Humanizmus a renesancia</i>	23
ZÁMORSKÉ OBJAVY.....	24
SLOVENSKO V 2. POLOVICI 15. STOROČIA A NA ZAČIATKU 16. STOROČIA.....	25
REFORMÁCIA A NEMECKÁ SEDLIACKA VOJNA.....	26
HABSBURGOVCI.....	28
NIZOZEMSKÁ REVOLÚCIA.....	28
ANGLICKO.....	29
<i>Henrich VII.</i>	29
<i>Henrich VIII.</i>	29
<i>Alžbeta I.</i>	30
<i>Anglická revolúcia</i>	30
AMERICKÁ REVOLÚCIA – VOJNA AMERICKÝCH OSÁD ZA NEZÁVISLOSŤ.....	31
MANUFAKTÚRA A OBCHOD V ZAČIATKOCH KAPITALIZMU.....	32
PRIEMYSelnÁ REVOLÚCIA.....	33
RAKÚSKI HABSBURGOVCI.....	33
TRIDSAŤROČNÁ VOJNA.....	34
SPOR HABSBURGOVCOV S TURKAMI A POVSTANIE FRANTIŠKA RÁKOCIHO II.	35
BAROK.....	36
OSVIETENSTVO.....	36
UHORSKO PO TRIDSAŤROČNEJ VOJNE.....	37

<i>Karol VI.</i>	37
<i>Mária Terézia</i>	37
<i>Jozef II.</i>	38
VZNIK PRUSKÉHO KRÁLOVSTVA	38
RUSKO PO TRIDSAŤROČNEJ VOJNE	39
FRANCÚZSKO PO TRIDSAŤROČNEJ VOJNE	39
<i>Veľká francúzska revolúcia</i>	40
EURÓPA V ROKOCH 1815 – 1847	42
BURŽOÁZNE REVOLÚCIE A NÁRODNOOSLOBODZOVACIE HNUTIA V EURÓPE PO VIEDENSKOM KONGRESE	43
<i>Belgicko</i>	43
<i>Latinská Amerika</i>	43
<i>Poľsko</i>	44
<i>Balkán</i>	44
<i>Srbsko</i>	44
<i>Bulharsko</i>	44
<i>Grécko</i>	44
<i>Rumunsko</i>	44
<i>Veľká Británia</i>	44
<i>Nemecko</i>	45
<i>Francúzsko</i>	45
<i>Rusko</i>	45
<i>Taliansko</i>	46
REVOLUČNÉ ROKY 1848 – 49 V EURÓPE	45
<i>Príčiny a charakter</i>	45
<i>Revolúcia v Rakúsku</i>	46
<i>Slovenské národné obrozenie</i>	47
<i>Slovensko za Bachovej éry</i>	48
<i>Memorandum slovenského národa</i>	48
<i>Matica slovenská</i>	49

VRCHOLNÝ (ROZVITÝ) STREDOVEK

(12. – 15. storočie)

PRINCÍPY PRECHODU NA ROZVITÝ STREDOVEK

- a) *zmena klimatických podmienok:*
- **zvyšovanie teploty (zvýšená aktivita Slnka) ⇒ viac úrody ⇒ viac obyvateľov**
  - lepšie obrábanie pôdy (používanie brány – na drvenie; kónský postroj – väčšie využitie ťažnej sily aj v doprave; železné podkovy; 3-poľný systém) ⇒ agrárna revolúcia
  - **zvyšovanie priemerného veku ľudí**
  - nové plodiny a zvieratá (ošipané, ovce)
- b) *križiacke výpravy (1095 – 1290):*
- prepojenie Blízkeho Východu s Európou
  - **obchod ⇒ vznik miest**
  - **1099 – vyhnanie Turkov z Jeruzalema**
- c) *kolonizácia (novoosídľovanie):*
- u nás:
    - šoltéska
    - nemecká
    - mestská
- d) *boj o investitúru:*
- **posilnenie moci pápeža z križiackych výprav**
  - nové cirkevné rády:
    - johaniti
    - templári
  - hľadanie pravej viery a cesty (Bogomilovia, Husiti)
  - **14. storočie – kríza:**
    - **pápežská schizma (rozkol) – 2-3 pápeži**
    - **ochladenie**
    - **začiatok 100-ročnej vojny (1337)**
    - **epidémie (1348 – 1/2 obyvateľstva Európy zomrela)**
    - **ľudové povstania:**
      - Etienne Marcel
      - Jacqueri
      - Anglická sedliacka vojna

Hlavné znaky rozvitého stredoveku

1. *Ekonomická oblasť:*
- **3-poľný systém**
  - **prechod na peňažné hospodárstvo**
  - **vznik miest** (Taliansko – Benátky, Janov, Florencia; Belgicko – Bruggy; Francúzsko – Champagn; Nemecko – Hanzove mestá – Lübeck)
  - **rozvoj baníctva**
  - **rozvoj obchodu**
  - nové pohonné mechanizmy (využitie vody, vetra)
  - textilná výroba
  - vynájdenie kníhtlače (1455)
2. *Politická oblasť:*
- **stavovské monarchie (Francúzsko)**
  - ambície panovníkov k absolutistickej vláde
  - **od 13. storočia – parlamenty, snemy (hlavne Anglicko)**
3. *Kultúrna oblasť:*
- **aj svetská kultúra a vzdelanosť – univerzity:**
    - 11. storočie – Taliansko, Anglicko
    - 7 slobodných umení (latinčina, rétorika, dialektika, astronómia, geometria, hudba, aritmetika)
    - 3 fakulty – právo, teológia, medicína

- scholastika – Tomáš Akvinský – náboženstvo rozumovo interpretované
- **gotický sloh:**
  - klenby
  - sochy – pohľad k Bohu
- 4. *Stredoveké mestá:*
  - **vznik:**
    - **z trhových osád (podhradia) – hradské mestá**
    - **z obchodných centier (remeselníci sa osamostatňujú)**
    - **na križovatkách obchodných ciest**
    - pri brodoch riek
    - pri odbytiskách tovaru
  - **zakladanie:**
    - **feudál – poddanské mestá**
    - **panovník – kráľovské mestá:**
      - hospodárska opora proti feudálom (mešťania)
      - **výsady:**
        - **samospráva**
        - míľové právo
        - skladové právo
        - právo obohnať mesto hradbami
        - právo varenia piva
        - právo meča (obrana)
        - **Bratislava – 1291**
  - **štruktúra obyvateľstva:**
    - **mešťania (mestský patriciát)** – zakladatelia, obchodníci, bankári (hlavne severné Taliansko)
    - **remeselníci (majster, učň, tovariš)** – do dielni – do cechov(ochranná funkcia, povest', ceny)
    - **mestská chudoba** – sluhovia, slúžky, žobráci, ...
  - **správa mesta – na čele je mestská rada (12 konšelov; z nich sa volí 1 richtár)**
  - sú aj vzdelávacími centrami (mestské školy)
  - Židi – vytlačení na okraj spoločnosti

KRIŽIACKE VÝPRAVY

(1095 – 1291)

- **1054 – 1. schizma na východnú a západnú cirkev (Konštantínopol – patriarcha, Rím – pápež)**
  - **vojenské výpravy feudálov (kresťanov) proti pohanom, ktorí znesvätili Jeruzalem**
  - **výzva pápeža (organizuje ich) do boja – 1095**
  - **kacír** – kresťan, ktorý má pochybnosti o náboženstve
  - do Palestíny
  - bolo ich 7 + 2 (1. – dezorganizovaná, bez zbraní, fanatizmus; 9. – detská)
  - *príčiny:*
    - **náboženské:**
      - **Boh to chce, spravodlivá vojna**
      - **rozšírenie sféry vplyvu západnej cirkvi (konkurencia proti východnej)**
    - **hospodárske:**
      - **nová pôda pre feudálov**
      - **chudoba sa zbaví dávok, pápež im sľúbi, že im budú odpustené všetky hriechy**
      - **obchod sa veľmi rozvíja (Florenca, Janov – prvé banky)**
  - **politické**
  - *priebeh:*
    - 1095 – výzva (pápež Urban II.)
↓
    - 1096 – 1. výprava:
      - výprava chudobných (12 000)
      - vodca – Peter z Amiensu
      - zle vyzbrojená
- lode – kompas, väčšia zát'az ⇒ obchod

- fanatizmus (zbaviť sa dávok, hriechov, poddanstva)
- neúspešná (ani sa nedostala k cieľu)
- **1096 – 2. výprava:**
  - výprava feudálov ⇒ výzbroj, vycvičené vojsko (30 000) a Lothrinska, Sicílie, ...
  - **1099 – 1 z najväčších úspechov – dobytie Jeruzalema → hlavné mesto nového kráľovstva – Jeruzalemského**
  - Edessa, Antiochia – dobyté → kniežatstvá
- 1147 – 1149: 3. výprava – pretože emir Zenaj dobyl Edesské kniežatstvo (získať späť) → neúspech (strata Edessy)
- **1187 – dobytie Jeruzalema Turkami (bitka pri Hattine)**
- **1189 – 1192 – 4. výprava:**
  - **výprava korunovaných hláv (francúzsky panovník Filip II. August, anglický panovník Richard Levie Srdce, nemecký panovník Friedrich I. Barbarossa)**
  - **iba malý úspech – spočíval v tom, že boli povolené kresťanské púte do Jeruzalema**
- 1202 – 1204 – 5. výprava:
  - požehnanie pápeža Inoceta III.
  - vodca – Enrico Dandolo (benátske lode)
  - vyrabovali Konštantínopol → latinské kráľovstvo
  - pápež sa od toho dištancoval
- **1228 – 1229 – 6. výprava:**
  - **Friedrich II. Barbarossa**
  - **získaný Jeruzalem, Nazaret a Betlem**
- 1248 – 1254; 1270 – 7. – 8. výprava – Eudovít IX. – aj do Egypta
- 1212 – 9. výprava:
  - detská
  - deti predané do otroctva
- *dôsledky:*
  - **kultúrne** – styk s kultúrou orientu (spodné prádlo, hygiena)
  - **obchod** – obrovský rozvoj (Talianske mestá – bankovníctvo)
  - **hospodárske** – plodiny (koreniny, látky, ...)

ANGLICKO A FRANCÚZSKO

Proces formovania Anglicka

- *prehľad osídlenia Anglicka:*
  - Kelti
  - 4. storočie – Rimania (Limes Romanus)
  - **5. – 6. storočie – germánske kmene (Anglovia, Sasi, Juti) – 7 kráľovstiev – Heptarchia**
↓
najsilnejšie – Wessex
  - **8. – 9. storočie – útoky Vikingov (železo, dobrá taktika a lode) – Dáni – vypálili Londýn**
- *Alfréd Veľký (panovník Wessexu):*
  - 871 – 900
  - **porazil Vikingov pri Edington**
  - **dohoda s Vikingami o „sférach vplyvu“ (Temža)**
  - Rollo – vo Francúzsku ako vodca Vikingov – dostal léno od francúzskeho panovníka (911 – Normandia) ⇒ vazal
  - vybudoval strážne hrady
  - loďstvo
- 10. storočie – Anglicko je súčasťou Škandinávskej ríše (+ Nórsko + Dánsko) Knuta Veľkého (táto ríša trvá iba 1 život) ⇒ zase anglosaská vláda
- Hara(o)ld – posledný anglosaský kráľ
- *Viliam Dobyvateľ (pravnuke Rollov):*
  - **1066 – vylodí sa na anglickom pobreží a vyhráva bitku pri Hastingsse ⇒ stáva sa kráľom Anglicka**
  - **spor – anglický kráľ ^ francúzsky vazal (kto je komu podriadený):**
    - vývoj – ako na vázkach – závisí od momentálneho panovníka
    - neskôr z neho vyplynie 100-ročná vojna
  - **pozemková reforma – Domesday Book** – súpis pozemkov a majetkov ⇒ podľa majetku – výška daní

- **územná reforma:**
  - krajinu rozčlenil na grófstva, v ktorých sú predstavenými šerifovia (menuje ich panovník, majú súdnu moc, vyberajú dane, majú vojenskú družinu)
  - odstavil anglosaskú šľachtu
  - udeľoval léna (→ vazali)
- *Henrich:*
  - založil úrad kráľovských sudcov (kancelár, lord strážca)
- *Henrich II. Plantagenet:*
  - syn Henrichovej dcéry Matildy a Gottfrieda z Anjou (francúzske rodové majetky ⇒ Bretónsko)
  - manželka Alžbeta ⇒ Akvitánsko
  - Gaskonsko

francúzske územia ⇒ spor medzi Francúzskom a Anglickom
- **súhrn právnych predpisov – Common Law (1166) – súdnie podľa nich**
- *Richard Levie Srdce:*
  - spory o trón – vyhráva (syn Henricha II.)
  - účasť na križiackych výpravách
  - **neprítomnosť ⇒ tieňová politika jeho brata Jána Bezzemka:**
    - **využíva neprítomnosť Richarda na rozhovory s Filipom II. Augustom, lebo chce získať jeho podporu proti Richardovi**
    - **nepohodne sa s ním a spor prehráva, stráca pozemky vo Francúzsku (zostáva mu iba pozemky okolo Bordeaux) – preto meno Bezzemok**
    - spory s pápežom
    - boj o nemecký trón medzi Otom IV. a Štalfovcami – pridáva sa na stranu Ota IV. a prehráva aj tento spor (1214 – Bouvignes)
    - **anglická šľachta :**
      - **nahnevaná na neho, lebo musí stále stavať armádu a donúti ho v roku 1215 podpísať listinu Magna charta libertatum (Veľká listina slobôd):**
        - **obmedzenie moci kráľa:**
          - **dane musí prerokúvať so šľachtou (Veľká rada – zárodok parlamentu) ⇒ nemôže mať samovoľne vojsko ⇒ závislý od šľachty**
          - **nemôže sám súdiť šľachticu ani mu zabaviť majetok a pričleniť ho ku svojmu**

↓
v Anglicku nikdy nevzniká absolutistická vláda

Proces formovania Francúzska

- **Verdúnska zmluva (843) → Západofranská ríša – Karol Holý ⇒ karolovci (do 987) – po nich kapetovci**
- *Karol III.* – 911 – zmluva s Rollom – léno (Normandia)
- **decentralizácia (dedičnosť lén – silná šľachta)**
- *Hugo Kapet:*
  - vládol iba Ille de France (územie okolo Paríža)
  - stála armáda – pomoc pri centralizácii
  - **veľká opora – cirkev (hlavne kláštory – nezávislá od šľachty)**
- *Filip II. August (1180 – 1216):*
  - kapetovec
  - veľmi ambiciózny
  - reformy → centralizácia moci
  - **opora – hlavne mestá + úradnícka šľachta (aj vzdelaní mešťania, ktorí si kúpili tituly)**
  - **rozšíril územie pôsobenia francúzskeho kráľa až po La Manche a získava juhozápadnú časť Francúzska od Jána Bezzemka**
  - prechod na peňažné hospodárstvo
- *Filip IV. Pekný (1285 – 1314):*
  - vnuk Filipa II. Augusta
  - **centralizácia moci**
  - ambiciózny + arogantný
  - potrebuje peniaze a berie si ich:
    - uvalí daň na akúkoľvek obchodnú transakciu (aj soľ, víno a obilie)

- chce zdaníť duchovenstvo ⇒ spor s pápežom Bonifácom VIII., ktorý naňho uvalí kliatbu; on mu to oplatí (obklopuje sa vzdelanými právnikmi, ktorí vedia čo robiť) a podieľa sa na jeho zhodení z funkcie
- tento pápež – nadradenosť pápežskej moci nad kráľovskou ⇒ 1303 – prepadnutie pápeža v Anagni a pápež zomrel
- 1305 – dosadzuje vlastného kandidáta (bordeauxský arcibiskup Kliment V.), ktorý sa presťahuje v roku 1377 (2. schizma) do Avignonu
- útočí na Flámsko (súkenníctvo) – prehráva
- požičal si veľké peniaze od templárov a potom ich zrušil (kacíri ⇒ upálenie)
- dlžný kupcom ⇒ vyhnal ich a zabral ich majetky
- genocída Židov
- **zvoláva generálne stavy:**
  - 1302
  - zložené zo šľachty, cirkvi a mešťanov
  - aby sa mešťania dostali k moci (podpora kráľa)
  - iba keď si zmyslel (nie pravidelné)

Storočná vojna

(1337 – 1453)

- **spor medzi Anglickom a Francúzskom**
- 1. *Príčiny:*
  - A. **Nástupnícke spory:**
    - 1328 – vymreli Kapetovci ⇒ spor o trón (kandidáti: Filip VI. Valois (príbuzný), Eduard III. (príbuzný + anglický kráľ))
  - B. **Územné spory:**
    - **Flámsko:**
      - najvyspelejšia časť Francúzska – súkenníctvo – Anglicko dováža vlnu ⇒ obojstranný záujem (už Filip IV. Pekný naň útočí)
      - Gaskonsko – stadiaľ Anglicko dováža víno ⇒ chce si ho udržať
  - C. **Boj o politickú prestíž (kto bude politicky silnejší)**
- 2. *Priebeh:*
  - I. **1337 – 1360:**
    - **dominantné – Anglicko (Eduard III.)**
    - 1346 – bitka pri Kreščaku – výhra Anglicka (má lepšie vojsko; zomiera tu otec Karola IV. Ján Luxemburský)
    - 1347 – bitka pri Calais – toto mesto ovládané do 1557 Angličanmi
    - 1357 – bitka pri Poitiers – zajatý francúzsky kráľ Ján II. ⇒ výkupné
    - 1360 – mier uzavretý v Bretagne (Francúzi sa vzdali $\frac{1}{3}$ územia, Eduard III. sa vzdáva práva na francúzsky trón)
  - II. **1369 – 1374:**
    - **prevaha Francúzska – Karol IV. – reorganizuje armádu a daňový systém (peniaze na vojnu), získava späť územie (Anglicko prichádza o Gaskonsko)**
    - mier – 1374
  - III. **1415 – 1453:**
    - **dominantný panovník – Henrich V. (Anglicko)**
    - francúzsky panovník Karol VI. – slabomyseľný
    - 1415 – útok na Francúzsko – bitka pri Azicourte
    - **zdá sa, že Anglicko vyhrá, ale**
    - **1429:**
      - **panna orleánska (Johanka z Arcu) vstupuje do francúzskej armády, získava Orleáns**
      - **vedie armádu do boja k víťaznému koncu**
      - zajatá, 1430 v Rouvene popravená
    - **1453 – bitka pri Castilonne – Anglicko stráca všetko územie okrem Calais**
- 3. *Reakcia Francúzska:*
  - vojenské prehry → hospodárske škody (plienenie)
  - bieda (roľníci – neúroda)
  - 1348 – „Čierna smrť“ . vyhynutie 1/2 obyvateľstva Európy
  - hladomor

- **vzbury:**

- kto je zodpovedný? kráľ
- 1. Kupci – vodca Etienne Marcel – namiesto kráľa chce dosadiť generálne stavy (aj sa mu to darí – kráľ uteká)
- 2. Vidiek – živelné povstanie (chaos) – vodca Kubo Dobrák (povstanie Jacqueri) – 20 000 ľudí popravených
- obe potlačené – E.M. popravený

4. *Reakcia Anglicka:*

- morová epidémia ⇒ menej pracovných síl – riešenie:
  1. renta odvádzaná v robote
  2. zakladanie ovčincov (vlna → súkno z Flámska → netreba toľko ľudí; roľníci vyhánaní z pôdy)
- daň z hlavy
- dôsledky vojny (obdobie prehry)

- **1381 – sedliacke povstanie:**

- organizované Great Society – spis podmienok pre kráľa
- organizátori:
  - John Wicklef – profesor teológie na Oxforde – preložil Bibliu; ako prvý kritizuje cirkev ⇒ je vzorom pre Husa a i pre toto hnutie (iba nepriamy organizátor – veľmi ho ovplyvňuje)
  - kňaz John Ball – duchovný vodca – ľudový kazateľ
  - Wat Tyler – vojak
- ciele:
  - znížiť dane
  - zrušiť nevoľníctvo
  - zrušiť ťažké fyzické tresty
  - voľnosť v obchode
- pochod na Londýn – zastali pred Londýnom a panovník pozval Balla dnu a tam ho zákerne zavraždil; vojsko rozprášené; väčšina ľudí dostala amnestiu
- aj s francúzskymi povstaniami – znaky, že feudalizmus je v kríze (v Anglicku – páni si už nedovolili pýtať od poddaných prácu namiesto poplatkov (iba peniaze; menej trestov))

5. *Dôsledky pre Francúzsko:*

- Ľudovít XI.:
  - **centralizácia štátu**
  - pripojil Burgundsko
  - zjednotil krajinu aj hospodársky ⇒ vnútorný trh
  - opiera sa hlavne o úradnícku šľachtu a o kráľovskú radu

6. *Dôsledky pre Anglicko:*

- **porážka ⇒ vnútorná kríza**
- **1455 – 1485:**
  - **vojna medzi šľachtickými rodinami Lancaster a York**
  - vojna ruží (obaja mali v erbe ružu (červenú a bielu))
  - 80. roky – Richard III (York) + Henrich VII. (Tudorovci) = bitka pri Bosworthe – porazený Richard III.

PRÍČINY FEUDÁLNEJ ROZDROBENOSTI (PARTIKULARIZMUS) V NEMECKU, TALIANSKU

- nikdy nenastalo žiadne vnútorné zjednotenie týchto štátov

Nemecko

- **vznik – 843 – Verdúnska zmluva ⇒ Východofranská ríša:**
- **najsilnejšie štáty: Bavorsko (Regensburg), Sasko, Švábsko, Fransko, Brandenbursko**
- na tróne – karolovci (Ľudovít Nemeck)
- *Karol III. Tlstý:*
  - ako posledný sa pokúsil znovu zjednotiť Franskú ríšu
  - pokus padá – feudálna rozdrobenosť (partikularizmus)
- *príčiny feudálnej rozdrobenosti (partikularizmu):*
  1. **útoky Normanov**
  2. **útoky Maďarov**

3. politické (léna dedičné ⇒ panovník je slabý, nie je uznávaný silnými feudálmi)

- saská dynastia na tróne:
  - *Henrich I. Vtáčnik (911 – 936):*
    - zakladateľ dynastie
    - bol zvolený aby zmobilizoval armádu
    - **bránil sa proti Maďarom (nie príliš úspešne) a proti Slovanom**
    - **formálne – zakladateľ Svätej ríše rímskej národa nemeckého (SRRNN), čo bol sen obnoviť rímsku ríšu:**
      - **mala jednotné hranice (patrili sem Nemecko, Čechy, severné Taliansko a pápežský štát)**
      - **jedna ústredná moc (pápež + cisár)**
  - *Otto I. (936 – 973):*
    - **962 – korunovaný v Ríme pápežom za rímskeho cisára**
    - dobrý proti domácej šľachte
    - **úspešný proti Maďarom (955 – bitka pri Lechu)**
    - bojuje proti polabským Slovanom
    - **výboje – do severného Talianska (2 výpravy) ⇒ cisárska koruna (prinútil pápeža)**
    - **Renovatio imperi – 962 – chcel, aby túto myšlienku (renovácia impéria – rímskej ríše) uskutočnili jeho potomkovia**
  - *Otto III.:*
    - priateľ s pápežom Silvestrom II.
    - žiadny spor medzi nimi ⇒ v podstate Renovatio imperi
  - **Ottovia – slobodne rozhodovali o udeľovaní cirkevných hodností (biskup, pápež), udeľovali cirkevným hodnostárom léna ⇒ cirkev je závislá na svetskej moci ⇒ chce nezávislosť ⇒ rozpory:**
    - **pápeža volí zbor kardinálov**
    - **pápež chce voliť biskupa → boj o investitúru (prvenstvo) – začína sa roku 1073, kedy pápež Gregor VII. posla cisárovi Dictata papae – spísané pre cisára nepriateľné podmienky (pápež môže aj dosadzovať a odvolávať panovníkov, dávať im léna atď.)**
    - 1075 – Henrich IV. odmieta, zvolá synodu a „akože“ odvolá pápeža, ten ho exkomunikuje (vylúči z cirkvi)
    - 1077 – pochod do Canossy – Henrich IV. kvôli verejnej mienke prichádza za pápežom ako kajúcnik, 3 dni naňho čaká bosý
    - nakoniec – 1104 – Henrich IV. zosadený
    - **1122 – Wormský konkordát (dohoda medzi vládou a pápežom – zmena postavenia cirkvi v štáte):**
      - **dosadenie biskupa:**
        1. **panovník mu udeľí léno**
        2. **pápež mu udeľí znaky (prsteň, berla) ⇒ osamostatnenie cirkvi, panovník stráca dôležitú oporu**
- 1152 – na trón nastupuje dynastia Štalfovcov (Švábsko):
  - *Friedrich I. Barbarossa (1152 – 1190):*
    - **ambícia – posledný pokus o záchranu cisárstva**
    - potreboval peniaze ⇒ útoky proti severotalianskym mestám – až 6 výprav, 1162 – Miláno – zničené
    - mestá sa spoja – Lombarský zväz + pápež – 1176 – Legnano – Friedrich prehráva
    - **získava Sicíliu a Neapol (ženba s normandskou princeznou)**
    - **spory s Welfovcami (Henrich Lev; Sasko, Bavorsko) - vyhráva**
    - 1190 – zomiera (kúpe sa na križiackej výprave a utopí sa)
  - *Friedrich II. Barbarossa (1190 – 1250):*
    - **posledný záchvev snahy Štalfovcov udržať moc vo svojich rukách, udržať si SRRNN**
- **1250 – interregnum (medzivládie) – chaos (viac panovníkov, ...)**
- **do 1257 – volí kráľa každý šľachtic**
- **od 1257:**
  - **panovníka volí zbor 7 Kurfistov (küren = voliť) – 4 svetskí (zástupcovia Sasko, Brandenburska, Franska a český kráľ) + 3 cirkevní (so sídlami v Kolíne, Trevíre a Mohuči)**
  - ostatní šľachtici – Ríšske stavy – zemepáni, rytieri, baróni + ríšske mestá
  - ríšske mestá – stále dane – utvárajú sa ako samostatné mestá:
    1. na severe – bohatstvo z obchodu cez Baltské more – Hamburg, Bremen, Rostock, Gdansk, Kolín
    2. na juhu . diaľkový obchod (križiacke výpravy) – Augsburg, Nuremberg, Ulm
- **14. storočie → Luxemburgovci**

Taliansko

- rozdrobené na samostatné štáty
- sever – mestské štáty – Benátky, Miláno, Janov, Florencia, ...
- pápežský štát
- juh – Neapolsko, Sicília
- *Benátky, Janov:*
  - **rivalita**
  - Benátky:
    - benátska republika, v čele ktorej je dóža (dux = vládca) volený bohatým mestským patriciátom
    - pre ne dôležité mesto – Tana
    - **obchod – predaj súkna, dovoz otrokov (Zakaukazko), obilia, korenín, liečiv, hodvábu (arabské karavány), ...**
    - **špecializované dielne na brúsené sklo (benátske zrkadlá)**
  - Janov:
    - obchodní zástupcovia, zastupiteľstvá (faktórie) na pobreží Čierneho a Stredozemného mora
    - dôležité mesto – Kaffa
- *Miláno:*
  - **obchod so zbraňami**
  - **1162 – zničené**
- *Florencia:*
  - **výroba farebného súkna**
  - až 100 000 obyvateľov
  - **bankovníctvo (požičiava panovníkom, pápežom) – rod Cosimo Medici**
- **odrážajú sa tu spory o investitúru (2 strany: za pápeža – Guelfovia, za cisára – Gibellini)**
- **nikto nemá záujem o vytvorenie spoločného štátu (mestá by stratili na slobode obchodovania, pápež má dosť problémov so SRRNN, ...)**

Zhrnutie

- *partikularizmus Nemecka – príčiny:*
  - **útoky Maďarov a Normanov**
  - **Hanzovné aj južné mestá – nezáujem o spoločný štát, lebo by obmedzoval ich slobodu obchodovania**
  - **rivalita miest**
  - **boj o investitúru**
- *partikularizmus Talianska – príčiny:*
  - **mestá – nezáujem o spoločný štát, lebo by obmedzoval ich slobodu obchodovania**
  - **rivalita miest**
  - **boj o investitúru – Guelfovia a Gibellini**
  - **vplyv Byzancie**

ŠPANIELSKO

- *osídlenie:*
  - sťahovanie národov – ríša Vizigotov
  - **Arabi (Mauri)**
  - **Karol Veľký – zakladá španielsku marku (postup Arabov zastavený pri Poitiers)**
- *dve časti:*
  1. **juh – Arabi – Kardobský kalifát (vyspelejšia)**
  2. **sever – Španieli – Aragónsko, Katalánsko, Kastílsko, Portugalsko, Galsko**
- **11. – 15. storočie – snaha o znovudobytie Španielska z rúk Maurov (reconquista)**
- **sobáš Izabely Kastílskej s Ferdinandom Aragónskym – zlom (spojenie síl Kastílie a Aragónie proti Maurom)**
- **1492 – dobytie poslednej arabskej mocnosti na území dnešného Španielska (Granady) → koniec reconquisty**
- **Izabela Kastílska udeľuje tiež povolenie na Kolumbovu plavbu a v rovnakom roku je objavená Amerika**

SLOVNÍČEK

- **odpustky – odpustenie hriechov za peniaze (lístočky)**
- **dišpenzy – odpustenie (hlavne čo sa týka manželstva – povolenie rozvodu)**

- expektácie – cirkev zarába na tom, že niekomu sľúbi cirkevný úrad – čakateľské právo
- annáty – poplatky, ktoré odvádza cirkevný hodnostár cirkvi počas 1. roka v úrade
- celibát – povinné bezženstvo rímskokatolíckych kňazov
- inkvizícia – cirkevný tribunál (súd – odsudzuje kacírov, bosorky)
- schizma – rozkol (pápežský)
- synoda – cirkevný snem (menší než koncil)
- koncil – poradné zhromaždenie najvyšších funkcionárov v katolíckej cirkvi
- interregnum – medzivládie – chaos

VÝVOJ VO VÝCHODNEJ EURÓPE

- druhý európsky civilizačný okruh – východný
- **dominantný vplyv – Byzancia (politický – cár, kultúrny (jazyk), cirkevný – pravoslávna cirkev (patriarcha, metropolita)**
- **Kyjevská Rus**
- Bulharsko
- Srbsko
- Chorvátsko
- Dalmácia ↘
- Slovinsko → skôr západný civilizačný okruh

Kyjevská Rus

- **882 – knieža Oleg (Rurikovci) zjednocuje Kyjev a Novgorod a vzniká Kyjevská Rus**
- **988 – prijatie kresťanstva (knieža Svjatoslavič)**
- stále nástupnícke problémy
- **Jaroslav Múdry – maximálny rozkvet ríše**
- **po jeho smrti – rozpad**
- *dôvody:*
  - **nástupnícke problémy**
  - **Kyjev a Novgorod strácajú význam ako obchodné centrá (križiacke výpravy)**
  - **križiacke výpravy – plienený Konštantínopol, koniec a zrodenie novej Byzantskej ríše (1261)**
  - **vonkajší nepriatelia:**
    - neexistujú tu prírodné hranice ⇒ žiadna ochrana proti ázijským kmeňom ⇒ etnická rôznorodosť
    - 7. storočie – Bulhari – usadzujú sa na Povolží a obchodujú s Arabmi
    - 10. – 12. storočie – Pečenchovia (Kumáni) – útoky na Uhorsko
    - **13. storočie – Tatári:**
      - **Mongolská ríša – Džingischán (1206 – 1227), ktorá zahŕňa celú strednú Áziu, celú Čínu, Zakaukazsko až na Krym**
      - **1223 – bitka pri Kalke – Tatári porážajú spojené ruské vojská a na 250 rokov tu funguje poroba pod tatárskym štátom – Zlatou hordou**
      - **4 oblasti ovládané ZH (+ vyberanie tatárskej dane – nájazdy):**
        - Novgorodské kniežatstvo (nedobyté, najviac nezávislé, prepojenie na západnú Európu)
        - **Vladimírsko-Suzdal'ské kniežatstvo**
        - Smolenské kniežatstvo
        - Haličské kniežatstvo
- *Vladimírsko-Suzdal'ské kniežatstvo:*
  - centrum – Moskva (neskôr názov moskovské kniežatstvo)
  - *knieža Alexander Nevský:*
    - **1240 – porazí Švédov na rieke Neve (stade meno)**
    - odráža útoky rádu nemeckých rytierov
  - *knieža Ivan I. Kalita (1328 – 1341):*
    - Moskva sa stáva obchodným centrom
    - bohatstvo získava z poplatkov a ciel
    - **tatársku daň už nevyberajú Tatári, ale knieža, ktorý ju odovzdáva Zlatej horde (časť si však knieža necháva a z týchto peňazí stavia vojsko)**
    - z Kyjeva sa do Moskvy presťahuje metropolita (⇒ náboženská nezávislosť)
  - *knieža Dimitrij Donský (1359 – 1389):*

- 1380 – bitka na Kulikovskom poli – porážka Tatárov
- *Ivan III. (1462 – 1505):*
  - **vládne už jednotnému a silnému štátu**
  - pripája Novgorodské kniežatstvo
  - **1480 – definitívne prestáva platiť tatársku daň**
  - berie si za manželku neter byzantského cisára, prijíma jeho znak do svojho (dvojhlavý orol), prijíma titul gosudar (cár), samoderžavie (absolutistická vláda)
  - štát je aj kultúrne jednotný (jazyk)
- *Ivan IV. Hrozný (1533 – 1584):*
  - do 17 rokov za neho vládli bojari (predstavitelia Ruskej vysokej šľachty)
  - **1547 – prehlásil sa za svätého, Bohom korunovaného cára a samovládcu Rusi**
  - boj proti bojarom (polovojenská organizácia tzv. opričníkov, z ktorej chcel vybudovať osobitý systém lénnej závislosti
  - **zaslúžil sa aj o reformu štátnej správy a o územné rozšírenie svojej ríše**
  - **postavenie Kyjevskej Rusi sa zvýrazňovalo**
  - **rozľahlosť zeme, jej poľnohospodársky ráz a zaostalosť tunajšieho hospodárstva spôsobovali, že presadzujúci sa ruský absolutizmus sa zásadne odlišoval od západoeurópskych vládnych foriem a blížil sa skôr orientálnej krutovláde.**
  - **po jeho smrti – pomalý rozklad**

Balkán

Bulharsko

- *1. Bulharská ríša (680 – 1018):*
  - Boris Michal, Simeon, Bazileus – najvýznamnejší vládcovia
  - **1018 – obsadenie Byzanciou**
- *2. Bulharská ríša (1184 – koniec 14. storočia)*
  - zakladatelia – Ján a Peter Asenovi
  - stredisko – Trnovo
  - obchod – Belehrad – Carihrad; Drnča – Solún
  - nájazdy Tatárov – kontrola
  - stáva sa súčasťou Osmanskej ríše (Turci)

Chorvátsko

- **850 – vznik vlastného štátu**
- 12. storočie – stáva sa súčasťou Uhorska

Srbsko

- nadvláda Byzancie
- **1170 – zjednotenie, utvorenie štátu (aj Čierna Hora)**
- *Štefan Dušan (1331 – 1355):*
  - rozširuje územie o Macedóniu a severné Grécko
  - prijíma titul cár
  - prvý právny zákonník
- **po smrti Štefana Dušana – rozpad – 1389 – bitka na Kosovom poli – Srbi porazení Turkami**

UHORSKÝ ŠTÁT

Arpádovci

(970 – 1301)

- *Gejza (970 – 997):*
  - **970 – zjednocuje maďarské kmene**
  - **kristianizácia**

- reforma armády
- orientácia na SRRNN
- *Štefan (1000 – 1038):*
  - **1000 – titul kráľa**
  - **boje so susedmi (český Břetislav, Boleslav Chrabrý)**
  - **štátna správa – župy, prvé zákonníky**
  - Slovensko – pohraničná marka – odohrávajú sa tu boje
  - do Uhorska zasahuje cisár i pápež (boj o investitúru)
  - 1038:
    - **zabezpečiť cirkevnú samostatnosť (Ostrihom – arcibiskupstvo)**
    - zomiera → boje o moc
- *Ladislav (1077 – 1095):*
  - **údelné kniežatstvo – Nitra (15 župných hradov, vlastné mince)**
  - rozkvet Nitry
  - **pomalé pripojenie Chorvátska a Dalmácie**
  - svätý Svorad a Benedikt
  - orientácia na juh
- *Koloman (1095 – 1116):*
  - **Nitra sa stáva strediskom biskupstva**
  - ukončuje teritoriálne formovanie Uhorska
  - **Slovensko sa definitívne začleňuje do Uhorska**
  - na Slovensku šíria kresťanstvo benediktíni
- *Belo III. Byzantínek (1172 – 1196):*
  - vychovávaný v Byzancii (Konštantínopol)
  - **priateľská zmluva s Byzanciou ⇒ upevňuje sa východná orientácia Uhorska**
  - dobré vzťahy s Francúzskom
  - odmieta účasť na križiackych výpravách
  - **zavádza kráľovskú kanceláriu (⇒ zabezpečenie písomností z jeho a ďalších období) → Anonymova kronika**
- *Ondrej II. (1205– 1235):*
  - mladší syn Bela III.
  - 17 výbojov do Haliča, účasť na križiackej výprave (1217)
  - **výpravy ⇒ potrebuje peniaze ⇒ donačná politika (daruje šľachte majetky) ⇒ šľachta ho nerešpektuje**
  - **1222 – postaví sa proti nemu zemaniam (Servienti) ⇒ Zlatá bula:**
    - **prvá ústava uhorského štátu**
    - **3 razy menená**
    - **rovnosť posudzovania všetkých**
    - **určuje práva a povinnosti šľachty**
    - **vojenská povinnosť šľachty – iba obrana, výboje – iba na trovy kráľa**
    - **každoročne sa koná krajinský snem (Rákošské pole), dane sa vyberajú iba s jeho súhlasom; panovník nebude rozdávať celé župy**
    - **právo kritizovať panovníka**
    - **zákaz väznenia Servienta bez súdu**
    - **súdy špánov (sudcovia) sa obmedzujú na ich stolicu (podhradie)**
    - **iba palatín, bán, dvorský župan a kráľovná mohli mať dva tituly**
- *Belo IV. (1235 – 1270):*
  - **centralizácia moci**
  - **preveruje pravosť donácií (ak rada povie, že nie sú, tak sa šľachticovi odoberú ⇒ nespokojnosť)**
  - **nespokojnosť feudálov ⇒ nepodporia ho v boji proti Tatárom**
  - **1241 – bitka pri Slanej – uhorské vojská porazené, Belo uteká do Dalmácie, na 1 rok – Tatárske plienenie**
  - **1242 – Tatári odchádzajú, lebo umrel Džingischán Ogotaj a Batu chán (veliteľ vojsk) sa chce uchádzať o tento úrad ⇒ návrat Bela**
  - **pokračovanie v donačnej politike, požaduje vystaviť opevnenia (kamenné hrady – Trnava, Nitra, Bratislava, Fil'akovo)**
  - **zakladá mestá a udeľuje im privilégiá:**
    - **Trnava – 1238:**
      - **mesto s najstaršími privilégiami**
      - **prosperita vyplýva z polohy – vedie cez ňu obchodná cesta Balkán – Sliezske**

- označenie – nemecké právo
- kráľovské mesto
- všetci jej obyvatelia sú poddanými kráľa ⇒ môžu slúžiť iba v armáde kráľa
- **12 konšeli – povinní dostaviť sa pred krajský súd**
- **richtár:**
  - **volia ho slobodne obyvatelia, ale musí s ním súhlasiť panovník**
  - **je zároveň najvyšším sudcom – civilné i hrdelné súdy**
  - **odvolanie – na kráľovský súd**
  - finančník
- majetok sa nesmie prepísať tomu, s kým nesúhlasí kráľ (dedičstvo)
- **slobodná voľba farára, desiatky – v naturáliách**
- **Krupina, Banská Štiavnica, Banská Bystrica, Kremnica**
- opiera sa o mešťanov
- kolonizácia:
  - domáca
  - valašská kolonizácia
  - vonkajšia:
    - „hostia“ z Nemecka, Talianska, a dnešného územia štátov Beneluxu
    - na čele každej skupiny – lokátor (šoltýs = richtár)
    - motivácia:
      - úľavy (dohoda medzi šoltýsom a županom)
      - odpustenie daní na nejaký čas („lehota“)
    - emfyteutické (zákutné) právo – dedičnosť pôdy, narábanie s ňou
  - aby pôda neležala ľadom
- spor o rakúske dedičstvo:
  - **Fridrich Babenberský – poskytol mu útočisko počas vpádu Tatárov a dostal za to 3 župy**
  - **Fridrich zomiera, záujem o župy – Přemysl Otakar II.**
  - **1260 – bitka pri Kresebrune (Moravské pole) – Belo IV. prehráva, vzdáva sa žúp, Přemyslovi Otakarovi II. dáva za manželku svoju dcéru Kunhutu**
- *Štefan V. (1270 – 1272):*
  - pokračovanie sporu o rakúske dedičstvo – P.O. II. a Štefan V. majú záujem o Štajersko ⇒ bitka 1271 – vyháva P.O. II.
  - pozn.: P.O. II. – 1278 – prehráva na Moravskom poli bitku s Rudolfom Habsburským – spor o trón SRRNN
  - nečakane zomiera za záhadných okolností
- *Ladislav Kumánsky (1272 – 1290):*
  - v čase smrti jeho otca má iba 9 rokov ⇒ vládne jeho matka Alžbeta Kumánska
  - spolupracuje a opiera sa o Kumánov (nakoniec ho zavraždia v stane)
  - pomocou proti silným oligarchom (vysoká šľachta) sú mu Tatári (proti Omodejovcom, Čákovcom a pánom z Kyseku)
- *Ondrej III (1290 – 1301):*
  - anarchia
  - po jeho smrti – vymretie arpádovcov po meči

Vláda oligarchie

(1301 – 1308)

- kandidáti na uhorský trón:
  - Karol Róbert z Anjou – pápežova podpora
  - Václav III. – podpora Matúša Čáka Trenčianskeho – Václav III. mu daruje 2 župy (Trenčín, Nitra)
- 1303 – M.Č.T. prechádza na druhú stranu
- 1308 – Karol Róbert sa stáva uhorským kráľom (Václav III. už mŕtvy; M.Č.T. sa nezúčastní jeho korunovácie)
- pápež posielal kardinála Gentilisa za M.Č.T., aby podporil Karola Róberta → M.Č.T. dostáva veľmi dobré hodnotenie od kardinála ⇒ stáva sa jedným z palatínov (3 najvyšší úradníci), taverníkom (pokladňa) a koniarom na dvore Karola Róberta
- Zem Matúšova:
  - 1311 – M.Č.T. prechádza do opozície, je zbavený všetkých úradov, je naňho uvrhnutá pápežom kliatba, je vyhostený z cirkvi

- má vlastný dvor (palatíni, koniar), 50 hradov, 14 žúp, 6000 vojakov, stáva sa Kráľom Váhu a Tatier, vládne Zemi Matúšovej, má dokonca i vlastnú zahraničnú politiku
- Zvolen a Trnava – proti nemu
- 1321 – smrť M.Č.T. ⇒ rozpad jeho moci
- Omodejovci zabrali východ Slovenska, proti nim – páni z Košíc
- 1312 – bitka pri Rozhanovciach – 1. úspech Karola Róberta proti oligarchii

Anjuovci

(1308 – 1382)

- *Karol Róbert (1308 – 1342):*
  - 1308 – Rákošské pole – korunovácia
  - stabilizuje krajinu
  - vrátil majetok cirkvi (ten, čo ukradol M.Č.T)
  - rešpektuje Zlatú Bulu
  - úprava banského regálu (regál – výsostné právo na akýkoľvek príjem (baníctvo, sol'né, trhové, razenie mincí)
  - banderiálne vojsko (stály žold) – iba v stave ohrozenia ho postaví šľachta
  - rozvoj baníctva:
    - 1327 – banská sloboda:
      - zlato, striebro, meď sa musia odovzdávať kráľovi, ale zemepán si môže nechať tretinu z regálnych príjmov, osminu z medi a desatina zo zlata alebo striebra – urbura – panská daň
      - ústupok, aby motivoval zemepánov, aby priznali, že majú na území ložisko
    - baníci – nie obyčajní poddaní – neplatia dane, ich platí kráľ
    - banská komora – kontrola
    - 1330 – založenie mincovne v Kremnici – zlaté dukáty, strieborné groše – žiadané platidlo (podľa florenckého vzoru)
    - Banská Bystrica, Banská Štiavnica
  - zahraničná politika:
    - 1322 – Karol Róbert ↔ Ján Luxemburský (český kráľ) – Dohoda o spoločnosti
    - 1335 – Karol Róbert ↔ Ján Luxemburský ↔ Kazimír III. (poľský kráľ) – Vyšehradská dohoda
    - 1336 – dohoda s Jánom Luxemburským:
      - je to „obnova českej cesty“ – oživenie obchodu Česka s Uhorskom
      - clá, mýta – zníženie
      - ceny tovaru – zjednotenie
      - uvoľnenie ciest
      - arcibiskup povolil Židov (obchod)
- *Ludovít I. Veľký (1342 – 1382):*
  - využíva dobrú ekonomiku na výboje:
    - Neapolské dedičstvo – čiastočný úspech
    - spor s Benátkami o Dalmáciu a Chorvátsko – úspech
  - stáva sa poľským kráľom po dohode s Piastovcami → personálna únia U ↔ P do 1382
  - reformy:
    - potrebuje si urovnať zemepánov (obrovské výdaje na výboje) → Košický (Ludovítov) dekrét:
      - doplnok k Zlatej bule Ondreja II.
      - zrovnoprávnenie vysokej šľachty s nižšou
      - zabezpečuje avicitu (nepredajnosť pôdy ⇒ dedičná)
    - poddaným zakazuje sťahovať sa bez súhlasu pána, zjednotenie povinností poddaných
    - týmito reformami zabránil rozvoju obchodu (nie je kde stavať dielne, poddaní nemôžu pracovať)
    - zakázal cirkvi uvažovať kliatby na šľachticov
    - maximálny rozvoj miest (1367 – prvá univerzita v Páťkostolí)
    - 1381 – Žilinské privilégium pre Slovákov:
      - mestská rada – viac než polovica Nemcov (kolonizátori) ⇒ nespokojnosť Slovákov
      - zákon, že bude polovica Slovákov a Nemcov (Slovákov je viac, platia všetky dane, ... – argumenty)
  - bez mužských potomkov:
    - Hedviga – poľská kráľovná – vydá sa za Ladislava Jagellovského ⇒ poľsko-litovská únia

- **Mária (staršia) – uhorská kráľovná (prvá!!!) – vydá sa za Žigmunda Luxemburského** (spory s neapolským princom Karolom Malým o Máriu) ⇒ **Žigmund Luxemburský sa stáva kráľom Uhorska**
- **Žigmund Luxemburský (1387 – 1437):**
  - **1387 – korunovácia za uhorského kráľa:**
    - **problém s nástupníctvom na uhorský trón (Dračí spolok – obmedzujú ho, nedovoľujú mu absolutizmus)**
    - **ohrozenie južnej hranice Turkami ⇒ výprava (neúspešná) ⇒ 1396 – v bitke pri Nikopole prehrá vojnu**
    - **potrebuje peniaze ⇒ dá do zálohy 13 spišských miest poľskému panovníkovi Vladislavovi II. (až do 1770)**
    - **hospodárstvo:**
      - **podporuje obchod, domáce podnikanie → 1. rozptýlená manufaktúra na plátno v Bardejove**
      - **pokúšal sa zjednotiť miery a váhy**
      - **zákaz vývozu drahých kovov**
      - **na uhorskom sneme sa zúčastňujú aj mešťania (aby si ich naklonil, podpora)**
      - **cechy – rozvoj, zvyšuje ich počet**
  - **1410 – cisár SRRNN**
  - **1436 – český kráľ:**
    - **organizuje križiacke výpravy proti husitom**
    - **organizuje koncily v Kostnici (upálenie Jána Husa) a Bazileji**
  - **zomiera bez mužského potomka → Albert Habsburský si zoberie jeho dcéru Alžbetu**
- **Albrecht Habsburský (1437 – 1439):**
  - **primárny cieľ – zastaviť Turkov**
  - **zomiera skoro**
- **šľachta volí za panovníka Vladislava Jagellovského (1440 – 1444) – bojuje proti Turkom – zomiera v bitke pri Varene**
- **Ladislav Pohrobok:**
  - **narodil sa až po Albertovej smrti (z toho meno Pohrobok)**
  - **nedospelosť – vládne jeho matka:**
    - **Ján Huňady (otec Mateja Korvína), Ján Jiskra z Brandýsa (veliteľ zbytku husitských vojsk) – hája Ladislavove záujmy; vzájomný spor ⇒ nepokoje**
  - **zomrel 1457**
- **vývoj štátnej správy Uhorska:**
  - **3 etapy:**
    1. **Patrimoniálny štát (1000 – 1/2 13. storočia)**
    2. **Feudálna rozdrobenosť (13. – 15. storočie)**
    3. **Stavovská monarchia (15. storočie – 1526)**

ČESKÝ ŠTÁT

Přemyslovci

(882 – 1306)

- **podarilo sa im:**
  - **politicky sa osamostatniť (Východofranská ríša, SRRNN)**
  - **vybudovať cirkevnú a štátnu správu**
  - **rozšíriť územie**
- **Bořivoj (882 – 894):**
  - **ešte súčasť uhorského štátu**
  - **je Svätoplukov zástanca ⇒ vedúce postavenie**
- **Spytihněv, Vratislav (894 – 915; 915 – 921):**
  - **územná správa – nové hrady**
  - **cirkevná správa – kostoly**
- **Václav (921 – 935):**
  - **poplatky Východofranskej ríše za mier ⇒ zavraždený bratom Boleslavom**
  - **svätec**
- **Boleslav I. (935 – 972):**

- **proti Východofranskej ríši → neúspech**
- **expansion (Sliezske, Morava s Považím, Krakov)**
- **955 – s Otom I. – porážka Maďarov pri Lechu**
- **zjednotenie správy – kniežací úradníci na hradoch**
- *Boleslav II. (972 – 999):*
  - **pražské biskupstvo (973)**
- **prelom tisícročia – spory o trón ⇒ Boleslav Chrabrý obsadzuje Čechy**
- **1019 – Oldřich – získava Moravu od Poliakov**
- *Břetislav I. (1035 – 1055):*
  - **upevnenie moci českého štátu**
  - **1039 – postup proti Poliakom až k Hnezdnu**
  - **vojna s nemeckým cisárom – vzdanie sa vydobytého Sliezska**
- *Soběslav I. (1125 – 1140):*
  - **1126 – porazil cisárske vojsko v bitke pri Chlumci**
- *Vladislav II. – podpora Fridricha I. Barbarossu proti Milánu ⇒ 1158 – kráľovská koruna*
- *Přemysl Otakar I. (1197 – 1230):*
  - **1212 – Zlatá bula sicílska:**
    - **potvrďuje dedičnosť českej kráľovskej koruny**
    - **získal ju za pomoc Fridrichovi II. Barbarosovi**
    - **osamostatnenie od SRRNN**
  - **podporuje nemeckú kolonizáciu, vznik miest**
- *Václav I. (1230 – 1253):*
  - **slabý panovník**
  - **uchádza sa o babenberské dedičstvo**
  - **pán Horného a Dolného Rakúska**
- *Přemysl Otakar II. (1253 – 1278):*
  - **železný (zlatý) kráľ**
  - **územný rozkvet českého štátu:**
    - **Horné, Dolné Rakúsko**
    - **Lužica**
    - **výpravy do Pruska**
    - **Štajersko**
  - **1256 – odmietne cisársky nemecký trón**
  - **1273 – zvolený za cisára SRRNN Rudolf Habsburský → spor (nechce ho uznávať)**
  - **konflikt s Belom IV., Štefanom V. → rakúske dedičstvo**
  - **1278 – prehra v bitke na Moravskom poli s Rudolfom Habsburským → zomiera v bitke**
- **1278 – 1283 – plienenie (zanechal iba sedemročného syna Václava v rukách šľachty)**
- *Václav II. (1283 – 1305):*
  - **rozšírenie územia**
  - **chce získať poľskú korunu pre syna Václava III.**
  - **banský regál, začína raziť pražský groš v r. 1300 (jihlavsko-kutnohorský regál)**
  - **konflikt s Albrechtom Habsburským**
  - **1305 – zomiera; 1306 – Václav III. si ide do Poľska pre korunu a je zavraždený ⇒ vymierajú Přemyslovci**

Luxemburgovci

(1311 – 1419)

- pomery v Európe:
  - **1377 – Avignonský únos pápežov (2. schizma) ⇒ 2 tábory:**
    - **avignonský pápež (Francúzsko) + Luxemburgovci**
    - **rímsky pápež + SRRNN + Anglicko**
  - **začiatok 100-ročnej vojny (1337 – 1453)**
  - **klimatické zmeny (malá doba ľadová) ⇒ mor, neúroda**
  - **chialistické predstavy o konci sveta, kritika, boj o nápravu cirkvi (John Wicklef, Hus, Dante Alighieri, Francesco Petrarca, Boccacio)**
  - **1389 – bitka na Kosovom poli – postup Turkov (1453 – pád Konštantínopolu)**
- *Ján Luxemburský (1311 – 1346):*

- 14-ročný – trón
- manželka – Aleška Přemyslovna:
  - svätá žena (charita)
  - potomok Přemyslovcov → cez ňu – trón (dedičnosť do 4. kolena)
  - spor s manželkou Václava III. (ona je jeho sestra) Eliškou Hradeckou
- **veľa výprav do zahraničia (z toho prívlastok Cudzinec) ⇒ rozšírenie územia:**
  - **Sliezsko, Budišinsko, Chebsko**
  - **aj do Litvy**
- sľúbil, že dane sa budú platiť iba pri svadbách a korunováciách (nedodrží)
- Alešku uväzní, zoberie jej ich syna Karola, ktorý je ďalej vychovávaný jeho sestrou vo Francúzsku
- **Karol IV. Luxemburský (1346 – 1378):**
  - český Karol I.
  - 1333 – 17-ročný sa vracia do Čiech a skúša si kraľovanie (Moravský markgróf)
  - konsoliduje pomery
  - **ovláda 5 jazykov**
  - napísal vlastný životopis
  - **rozvoj miest, obchodu**
  - **architektúra – Nové mesto pražské, Karlštejn (korunovačné klenoty), Karlov most, Karlove vary, Chrám sv. Víta**
  - **vzdelanosť – Karlova univerzita (1348) – akademický senát – Sasi, Bavori, Poliaci, Česi – po jednom hlase**
  - **chcel vydať Majestas Carolina:**
    - **právny dokument**
    - **upravuje vzťah šľachty a panovníka**
    - **zjednocuje právne normy, práva panovníka**
    - **neschválené šľachtou**
  - **Zemské dosky:**
    - **súpis majetkov**
    - **Země koruny české – Lužice, Brandenbursko, Sliezsko**
  - **1344 – povýšil pražské biskupstvo na arcibiskupstvo**
  - **1355 – stáva sa nemeckým cisárom**
  - **1356 – vydáva Zlatú bulu pre české krajiny:**
    - **nedeliteľné**
    - **koruna – dedičná aj po praslici**
    - **považuje českého kurfirstu za prvého a najvyššieho**
  - podporuje zároveň zakladanie kláštorov, pápeža a nástup intelektuálov (Karlova univerzita)
- **Václav IV. (1378 – 1419):**
  - skôr slabý panovník
  - **opora – zemanía, mešťania (nie vysoká šľachta ani cirkev)**
  - zosadený okolo r. 1400 z českého i nemeckého trónu kurfirstmi a Panskou jednotou (pražská šľachta)
  - **cirkevné a hospodárske problémy**
  - **1409 – Kutnohorský dekrét:**
    - **na Karlovej univerzite – Česi – 3 hlasy a ostatní dohromady 1 hlas**
    - **spolupráca Jána Husa na vypracovaní**
  - **učenci na Karlovej univerzite – Jeroným Pražský, Jakoubek ze Stříbra, Matej z Janova, majster Ján Hus:**
    - **reformátori, kazatelia**
    - **kritika cirkvi, chcú reformu (pobožný život, pokora, láska – návrat k pôvodnému životu cirkvi)**
    - **vychádzajú z Písma, ostatné vyhlasujú za ľudské výmysly (odpustky, milodary, ...)**
    - **kritizujú majetok cirkvi a jej schopnosť súdiť**
    - **úloha kňazov – len kázať**
    - **vychádzajú z Johna Wicklefa – chcú zbaviť cirkev svetskej moci**

Husitské hnutie

1. *Prehľad spoločenských rozporov v Čechách, kritika pomerov:*

- **neúroda, hlad, morové epidémie**
- **vysoká šľachta vlastní veľký počet dedín a hradov ⇒ nespokojná z dominantným postavením panovníka**

- **pribúda zemanov, ktorí sa zo svojich malých pozemkov nedokážu uživiť** ⇒ nespokojnosť ⇒ bojujú v žoldnierskych armádach vyššej šľachty
  - **dedinská chudoba (prenajíma svoju prácu), mestská chudoba (stále viac žobrákov a tulákov) – nespokojnosť**
2. *Kritika cirkvi, pôsobenie majstra Jána Husa:*
- **cirkev v Čechách – obrovský majetok** (až tretina pôdy, peniaze, ...), ktorý sa neustále zväčšuje z poplatkov (odpustky, dišpenzy, milodary, svadby, pohreby, krsty, ...) a je **nedeliteľný** (kňazi rešpektujú celibát ⇒ nikto majetok nededí)
  - **schizma (až traja pápeži – avignonský, rímsky a pizský (koncil v Pizze), ktorý mal rozsúdiť týchto dvoch)**
  - **majster Ján Hus:**
    - **kázne v pražskej betlehemskej kaplnke (od 1396), v ktorej sa kázalo v češtine, lebo prostriedky na ňu poskytli mešťania za podmienky, že sa tu bude kázať v rodnom jazyku**
    - **otvorená kritika cirkvi (majetky, nespravodlivosť, ...), no hlavne predávanie odpustkov**
    - **chodí sem i manželka Václava IV. Žofia ⇒ chránenec Václava IV.**
    - **najsilnejší vplyv kázní – 1402**
    - **proti kázňam – arcibiskup (podpora pápeža):**
      - upozorňuje Václava IV. na kacírov v jeho kraji
      - **zhromaždil knihy Johna Wicklefa a spálil ich (za toto veľmi kritizovaný – hanebný čin)**
      - **spor Václav IV. ↔ pápež – vyhráva pápež, majster Ján Hus je uvrhnutý r. 1412 do kliatby je mu zakázané vykonávať náboženské obrady v Prahe (interdikt)**
    - **opúšťa Prahu, ide na Kozí hrádok → kritika cirkvi pokračuje, literárne tvorí**
    - **zdokonaľuje i český jazyk – interpunkcia (cs → č, rs → ř, ...)**
    - **1414 – koncil v Kostnici:**
      - **rieši dve veci – schizmu a majstra Jána Husa**
      - **je sem pozvaný obhájiť svoje myšlienky (Žigmund Luxemburský mu poskytne ochranu – listina glejt)**
      - **na koncile ho však skôr súdia než on obhajuje svoje myšlienky ⇒ kacír ⇒ upálený (6.7. 1415), popol roztrúsený v rieke Rýn (zároveň je upálený aj Jeroným Pražský)**
      - **protest českej šľachty proti upáleniu – 450 (452) pečatí na protestnej listine (pravda sa nedá upáliť), ktorá je poslaná pápežovi**
      - **na zvolaní sa podieľa aj Žigmund Luxemburský, ktorý je synom Karola IV. a snaží sa dostať český trón po smrti svojho brata Václava (1419)**
3. *Priebeh husitského hnutia:*
- **1419 – vypuknutie – prvá pražská defenestrácia – Ján Želivský – vodca demonštrácie, ktorá vyháďže pražských hradných pánov z okna**
  - 2 fázy:
    1. **1419 – 1421 – predstavitelia – Ján Želivský, Ján Žižka z Trocnova**
    2. **1421 – 1436 – predstavitelia – Ján Žižka (do 1424), jeho nástupca Prokop Holý**
  - skupiny v rámci husitského hnutia:
    1. **husitská šľachta:**
      - **zjednotená v Panskej jednote**
      - **ich hlavným cieľom je sekularizácia (odobranie cirkevnej pôdy a jej zosvetštenie)**
      - **zrada (dohodli sa so Žigmundom Luxemburským, nasleduje „bratovražedná“ bitka – vojská husitskej šľachty proti vojskám husitských miest)**
    2. **husitské mestá:**
      - **umiernená časť – Pražský zväz**
      - **radikálna časť – Táborický zväz**
    3. **poľné vojská – zemanovia (nižšia šľachta) – hlavne vo východných Čechách, vodca – Ján Žižka**
    4. **radikálna (sedliacko-plebejská) skupina:**
      - **Praha – stúpenci Jána Želivského – chceli nielen nápravu cirkvi, ale i spoločnosti (verili, že bude existovať spravodlivá Kristova ríša)**
      - **táboristi – 1421 vyhnaní Jánom Žižkom z Tábora (tu hľadali útočisko)**
  - **spolupráca hlavne radikálnych miest s poľnými vojskami**
  - **symbol – kalich (týka sa to požiadavky o prijímanie pod obojím)**

Rok	Križiacke výpravy	Revolučné udalosti
1419	smrť Václava IV.	<ul style="list-style-type: none"> • 1. pražská defenestrácia • ľudové vzbury

1420	1. križiacka výprava	<ul style="list-style-type: none"> • založenie mesta Tábor (spotrebný komunizmus) • bitky pri Vitkove a Vyšehrade – Praha s pomocou Táboru (Ján Žižka) vyhráva
1421	2. – 3. križiacka výprava	<ul style="list-style-type: none"> • Čáslavský snem: <ul style="list-style-type: none"> • prítomnosť všetkých skupín husitov • prijímajú 4 pražské artikuly: <ol style="list-style-type: none"> 1. sloboda hlásania slova božieho 2. prijímanie pod obojím (víno, čiže krv božia, bolo iba pre duchovenstvo a oblátka, čiže telo božie, pre všetkých ⇒ chcú aj víno pre všetkých) 3. zrušenie svetského panstva cirkvi 4. trestanie ťažkých hriechov iba svetskou mocou • radikálne skupiny sú vyhnané z Táboru
1422		<ul style="list-style-type: none"> • Ján Želivský je popravený (⇒ aj radikálni Pražania sú zrušení)
1424		<ul style="list-style-type: none"> • zomiera Ján Žižka → nástupca – Prokop Holý (Ján Žižka bol výborný vojvodca, vymyslel novú bojovú taktiku – vozové hradby; vydal Žižkov poriadok)
1426	4. križiacka výprava, vpád Nemcov	<ul style="list-style-type: none"> • bitka v Ústí nad Labem – výhra • bitka pri Tachove – výhra
1428		<ul style="list-style-type: none"> • ofenzíva – Spanilé jazdy: <ul style="list-style-type: none"> • na Poľsko, Slovensko, Nemecko šíriť myšlienky husitského hnutia, pomôcť ľuďom • pokus o dobytie Bratislavy
1431	5. križiacka výprava – aj kardinál	<ul style="list-style-type: none"> • bitka pri Domažlici – výhra
1432	koncil v Bazileji	<ul style="list-style-type: none"> • na koncil pozvaní aj husiti – obhajoba 4 pražských artikúl (jednania sa už konali aj skôr – medzi husitmi a Žigmundom Luxemburským, ale neúspešne)
1434		<ul style="list-style-type: none"> • bitka pri Lipanoch: <ul style="list-style-type: none"> • bratovražedná bitka – šľachta sa tajne dohodla so Žigmundom Luxemburským a bojuje tu proti husitským mestám • prvá a definitívna porážka husitov
1436		<ul style="list-style-type: none"> • Kompaktáta – kompromis medzi husitmi a katolíkmi – ústupky pre husitov: <ul style="list-style-type: none"> • umožnenie prijímania pod obojím • Jihlavský dekrét – potvrdenie mieru • šľachta sa delí na katolícku a kališničku

4. Význam a výsledky husitského hnutia:

- **cirkev:**
  - je zbavená časti majetku v Čechách, sekularizácia jej pôdy
  - nastupuje nová kališnička cirkev
  - 1467 – Jednota bratská (cirkev) – jej zakladateľ Petr Chelčický – kritika cirkvi
- **šľachta:**
  - získava majetok cirkvi
  - vyvíja novú hospodársku činnosť (rybníkárstvo, ťažba dreva, chov oviec)
- kráľova moc je oslabená (dlhé obdobie interregna)
- mestá získavajú podiel na vláde, účasť na snemoch (Čáslavský snem); mešťania sú prijímaní pod obojím
- poddaní nemusia už platiť cirkevný desiatok, zároveň si však najviac odniesli celé povstanie
- je to prvé výrazné a najmasovejšie povstanie proti feudalizmu

5. Husiti na Slovensku (1428 – 1433):

- 1428 – neúspešný pokus o dobytie Bratislavy
- orientácia hlavne na mestá, lebo podporovali Žigmunda Luxemburského
- 1431 – obsadenie miest Likava, Holíč, Lednica, Topoľčany a Trnava (v týchto mestách zanechávajú posádky)
- 1432 – 2. úspešný pokus o dobytie Bratislavy

- 1434 – bitka pri Lipanoch ⇒ posádky sa pohybujú v pohraničí a hľadajú zamestnanie (ako žoldáci)
- Ján Jiskra z Brandýsa tieto posádky zjednotí a dostane vojsko
- Ján Huňadi je hlavný zo 7 kapitánov ⇒ má spory s Jánom Jiskrom (ten je tiež mocný) ⇒ 1451 - bitka pri Lučenci – prehra Jána Huňadiho
- 1452 – Ladislav Pohrobok vyženie Jána Jiskru, zoberie mu majetky (ten ho síce podporoval, ale Ladislav chcel jeho majetky)
- po 1453 – bývalé posádky zakladajú Bratstvá a stávajú sa z nich bratrci (vodca Peter Aksamit) a plienia (36 hradov – tvrdzí; na Gemeri, Spiši, Šariši, Zemplíne)
- Matej Korvín si potom z nich urobil vojsko

GOTIKA

- z Francúzska (cisterciáni) – rok 1150
- do Európy sa dostáva v 13. storočí a trvá asi 300 rokov
- prejavuje sa hlavne v architektúre (maliarstvo a sochárstvo – súčasť architektúry)
- budujú sa chrámy, ako aj meštianske domy a radnice
- konzoly – výčnelky
- *hlavné znaky:*
  - lomený oblúk, rebrová klenba,
  - štíhle, vysoké stĺpy
  - zvieracie motívy (chrlice)
  - sochy – pohľad hore (k Bohu)
  - okná – vitráž (farebné sklíčka), buď okrúhle (ružby) alebo lomený oblúk
  - tabuľové maľby, zlaté pozadie, nemaľujú s perspektívou
  - krídlové oltáre
- materiál – kamene, tehly
- *pamiatky:*
  - Svätoštefanský chrám vo Viedni
  - Katedrály v Kolíne nad Rýnom, Strassburgu a Amiens
  - Chrám sv. Víta v Prahe
  - Kostol Klarisiek, Františkánov, Dóm sv. Martina – Bratislava
  - Milánsky dom
  - Notre Dame (prvý opis – Victor Hugo)
- *majster Pavol z Levoče:*
  - urobil najvyšší oltár v strednej Európe (v chráme sv. Jakuba)
  - jeho podpis – záhyby na rúchach
  - neskorá gotika ⇒ nie už taká strnulosť sôch (emócie)
  - teraz zrenovovaný

NESKORÝ STREDOVEK

HLAVNÉ ZNAKY

Hospodárstvo

- **základným výrobným odvetvím zostáva poľnohospodárstvo** (90 – 95 % obyvateľstva žije na vidieku):
  - zdokonaľovanie:
    - trojpoľné hospodárstvo → **striedavé hospodárstvo** (pôda neleží úhorom, no sú na nej vysádzané plodiny, ktoré z nej odčerpávajú iné živiny, než tie predošlé – napr. krmoviny, ďatelina, kukurica)
    - krmoviny sa potom využívajú na vykrmovanie dobytku – hlavne hovädzieho, ovčí a v menšom počte i ošípaných
    - **chov rýb** (slede) – umelé rybníky v Čechách
    - **nové plodiny:**
      - **kukurica** (z Kuby, Mexika)
      - **ryža** (z Ázie, pestuje sa v Taliansku)
      - **priadka morušová** (pestuje sa vo Francúzsku – hodváb)
      - **zelenina, ovocie** (Anglicko)
      - **ľan, konope**
      - **zemiaky**
- **remeselná výroba – vznik prvých manufaktúr**

Ekonomika

- **nerovnomerný vývoj východnej a západnej Európy**
- **západ – Anglicko, Holandsko, (Francúzsko) – raný kapitalizmus:**
  - **Flámsko** – výroba súkna z materiálu z Anglicka
  - **dopyt po súkne ⇒ cechová malovýroba je nedostačujúca ⇒** treba veľkovýrobu, na ktorej založenie treba:
    1. **kapitál** – získaný od kupcov, obchodníkov, mešťanov, cechových majstrov, ktorí chcú svoje peniaze investovať
    2. **pozemok** – pôda je nepredajná (avicita) ⇒ brzda, ale pozemky sú získavané v mestách
    3. **ľudí** – poddanstvo ⇒ brzda, ale pracovná sila sa získava z bezzemkov, ktorí už nemajú na akej pôde pracovať
  - takto vznikajú **manufaktúry** = rukodielne (deľba práce ⇒ rýchlejšia výroba), ktoré sú:
    1. rozptýlené (vysuté pracoviská v dedinách)
    2. sústredené (centralizované)
  - **buržoázia nechce veľa pôdy a tým pádom viac dávok od poddaných, ale zisk zo svojich investícií ⇒ podkopávajú feudálny systém**
  - **chcú slobodu podnikania**
  - **zároveň zo zväčšujúcim sa majetkom postupne chcú aj podiel na politickej moci ⇒ spor s kráľom**
- **východ – pretrváva feudalizmus, 2. nevoľníctvo:**
  - **problém s Turkami**
  - **boj protestanti ↔ katolíci** } brzda

Politika

- **pokrokový absolutizmus** – panovník umožní rozvoj obchodu a reformy
- **konštitučná monarchia** – parlament (tu chce miesta buržoázia, chce aj ústavu)
- **konštitucionalizmus (ústavnosť):**
  - všetci sú si rovní a nikto nie je privilegovaný
  - neuznávajú stavy
  - nositeľom moci je ľud
  - chcú slobodu prejavu a zhromažďovania sa, právo voliť a byť (z)volený

Humanizmus a renesancia

- **nositelia – obchodníci**
- **z Talianska**

- podstata:
  - chcú byť šťastní teraz, nie po smrti, tvrdia však, že ich viera v Boha nie je o nič menšia
  - návrat vo vieru v silu človeka, jeho schopnosti, nápady, ...
  - **renesancia = návrat k Antike, ku kalokagathii**
  - scholastika
  - **predstavitelia – Nicolo Macchiaveli (O kniežati), Tomáš Campanela (Slnečný štát), Erazmus Rotterdamský (kritika cirkvi – spis Chvály bláznovstva), Torquato Tasso, Francois Villon, Dante Alighieri, Giovanni Boccacio, ...**
- **maliarstvo:**
  - **antické motívy, štúdium farby, osvetlenia a perspektívy**
  - **scény zo života, perspektíva**
  - štúdium anatómie tela
  - **portréty (Ticián), akty, olejomalby, fresky**
  - **Leonardo da Vinci:**
    - až 60 pitiev
    - **Madona s dieťaťom, Mona Líza, Dáma s hranostajom**
- **architektúra:**
  - **z antiky – oblúk, centrálna kupola, stĺpy, pomalované steny**
  - **podpora – pápež, Medici (Florenca)**
  - **pravouhlé tvary, stavby sú nižšie než v gotike**
  - **prvé stavby – Florenca**
  - **dóm vo Florencii, chrám sv. Petra v Paríži**
  - **radnice, protiturecké pevnosti**
- **sochárstvo:**
  - **mramor**
  - **zobrazovanie krásy ľudského tela, činnosti svalov**
  - **Michelangelo:**
    - **kupola Sixtínskej kaplnky – posledný súd**
    - **David, Pieta, Mojžiš**
- **veda:**
  - dokonalá znalosť jazykov (latinčina, gréčtina, hebrejčina) ⇒ **rozvoj filológie** (jazykovedy)
  - **nové objavy (kníhtlač)**
  - **nové názory (Kopernik, Galileo Galilei)**

ZÁMORSKÉ OBJAVY

1. *Príčiny a predpoklady:*
  - **kupecký kapitál** (hlavne talianski kupci – Janov, Benátky; orientácie na štáty s rozvitým loďstvom – Španielsko a Portugalsko), lebo sa chceli zbaviť prostredníkov v obchode s Indiou (Arabi – karavány) a to sa dalo iba nájdením novej cesty do Indie, lebo jednu strážili Turci a na druhej fungovali karavány
  - **dopyt po zlate** (európske ložiská sa vyčerpávajú)
  - **rastúce manufaktúry potrebujú suroviny a taktiež nové odbytiská tovaru**
  - **vynájdenie strelných zbraní, kompasu** (z Číny asi v roku 1350), **zdokonalenie lodí** (medzi doskami je tmel ⇒ vyššia tonáž a stabilita; aj viacštrážňové lode)
  - **túžba po poznaní**
  - Marco Polo – z jeho popisu ciest je zrejmé, že vo vzdialených krajinách čaká zlato a obrovské bohatstvo
  - už Ptolemaios (antika) – Zem je guľatá
  - **Toscaneli – 1. mapa**
  - **Martin Beheim – 1. glóbus – 1492**
  - pozn. nepekná vec – obchod s otrokmi (1 zdravý dospelý černoš stál asi toľko, čo 600 dvojhľavňových pušiek)
2. *Objavné plavby Portugalcov:*
  - **1487 – 1488 – Bartolomeo Diaz – až po najjužnejší cíp Afriky (→ meno Mys dobrej nádeje)**
  - **1497 – 1499 – Vasco de Gama – až do Indie (Calcuta - 1498)**
  - **1519 – 1524 – Fernando de Magalhães – oboplávanie sveta (5 lodí a 200 ľudí; vrátilo sa asi 20)**
3. *Objavné plavby Španielov:*
  - **1492 – zjednotenie Španielska (Izabela Kastílska + Ferdinand Aragónsky)**
  - **v tom istom roku – začiatok plavieb a konkurencia Portugalsku**

- **Kolumbus:**
    - 1485 – požiada o posádku a loď, ale jeho žiadosť je zamietnutá
    - 1492 – povolali ho späť
    - prvá cesta:
      - **3. 8. 1492 – vypláva s troma loďami (Pinta, Niňa, Santa Maria)**
      - 4. 9. 1492 – doplnenie zásob na Kanárskych ostrovoch
      - **12. 10. 1492 – San Salvador (svätý spasiteľ)**
      - objavuje okolité ostrovy
      - **24. 12. 1492 – Haiti – zakladá kolóniu Espagnola (drevo zo stroskotanej Santa Marie; 39 mužov)**
      - **odchádza domov podať správu**
    - druhá cesta:
      - 17 lodí, 1300 – 1500 ľudí
      - 3. 11. 1493 – ostrov Dominika
      - 22. 11. Espagnola – vypálená, postaví novú kolóniu – Izabela
    - tretia cesta – do Južnej Ameriky – zlato
    - štvrtá cesta (1502 – 1504) – Stredná Amerika
    - **1506 – zomiera (ako bohatý admirál)**
    - **do smrti si myslel, že objavil novú cestu do Indie (→ Indiáni)**
  - **v Amerike žijú Aztékovia a Inkovia**
  - **sú vyzabíjaní – Cortéz Aztékov a Pizáro Inkov**
4. *Dôsledky námorských objavov:*
- **do Európy sa dostáva obrovské množstvo zlata ⇒ inflácia**
  - **nové plodiny (kukurica, tabak, cukrová trstina, zemiaky)**
  - **choroby (napr. syfilis)**
  - **presmerovanie obchodných ciest zo Stredomoria do Atlantiku ⇒ rozvoj miest ako Antverpy a Lisabon**
  - **zoológia, botanika, mapy**
  - **kolonizácia (Španielsko, Portugalsko – má ju v rukách štát; Anglicko, Francúzsko, Holandsko – súkromníci ⇒ väčšia snaživosť, obchod)**
  - **Španielsko ↔ Portugalsko – konkurencia ⇒ Tordesillská zmluva ⇒ demarkačná čiara**

SLOVENSKO V 2. POLOVICI 15. STOROČIA A NA ZAČIATKU 16. STOROČIA

1. *Vláda Mateja Korvína – centralizácia moci panovníka (1458 – 1490):*
- **syn Jána Huňadiho**
  - **vychovaný v Prahe, kde sa spriatelí s Jiřím (Jurajom) z Poděbrad, ktorý mu dá za ženu svoju dcéru Katarínu**
  - **v štáte je veľký chaos (Turci, vojská Jána Jiskru potulujúce sa po kraji)**
  - **vnútorná politika:**
    - **potrebuje sa zbaviť odporcov (Ján Jiskra + cisár SRRNN Fridrich III.) ⇒ rokuje s Fridrichom III. a dohodnú sa, že Fridrich ho uzná kráľom, ale on sa vzdá majetku v Rakúsku a Jiskru povýši na baróna a dá mu majetky (odrovná ho)**
    - **1467 – pri Veľkých Kostolanoch porazil bratříkov (Peter Aksamit) a naverboval ich do Čierneho pluku**
    - **vojsko – asi 6000 mužov a 20000 jazdcov (Čierny pluk + žoldnieri)**
    - **podporuje kolonizáciu (valašskú) a rozvoj miest**
    - **daň z komína (protiturecká)**
    - **podporuje kultúru – humanizmus a renesancia (po smrti Kataríny sa ožení s dcérou neapolského kráľa Beatris)**
    - **1467 – Academia Istropolitana**
  - **zahraničná politika:**
    - **výpravy proti Turkom (nie veľmi úspešné – aby mu dali pokoj): 1475 – 1476 – dobyl Šabač**
    - **orientácia na Čechy:**
      - **Jiří z Poděbrad leží pápežovi v žalúdku, a preto chce pápež proti nemu podniknúť križiacku výpravu**
      - **Matej Korvín ju vedie, porazí Jiřího a stane sa kráľom Čiech (korunovácia v Olomouci), je však uznávaný iba Moravskou šľachtou ⇒ je pánom iba časti územia**
      - **chce vytvoriť ríšu, stať sa cisárom, ale Fridrich III. pred smrťou zabezpečil, aby jeho následníkom bol jeho syn ⇒ nepodarí sa mu to**
    - **zomiera 1490**
2. *Nástup Jagellovcov – oslabenie moci panovníka:*

- po smrti Mateja Korvína – veľa záujemcov o trón (nemanželský syn, manželka, brat Vladislava II. Jagellovského, Vladislav II. Jagellovský)
  - **zvolení Vladislav II. Jagellovský (1491 – 1516):**
    - **kráľ Dobrze (so všetkým súhlasil ⇒ šľachta si robí čo chce ⇒ chaos)**
    - dohoda s Maximiliánom, že nechá Jagellovcov na tróne a keď vymrú, trón je Habsburgovcov
    - **rozpuštil stále vojsko, vytvoril banderiálne vojsko (šľachta ho zostaví, keď je štát v ohrození)**
    - **ľudia trpia, šľachta bohatne**
    - **Dóžovo povstanie:**
      - Tomáš Bákoč – biskup, ktorý mal zorganizovať križiacku výpravu proti Turkom
      - Budín – tu sa mali bojovníci zísť
      - šľachta neprispieva ⇒ prídu sem sami chudobní ľudia a sú zle vyzbrojení ⇒ výprava zrušená
      - **Juraj Dóža ľudom povie, že za ich chudobu môže šľachta (čo je čistá pravda) a zbrane sa obráti proti nej**
      - šľachta sa veľmi rýchlo zmobilizuje, povstanie je rýchlo a kruto potlačené a vinníci potrestaní
      - **snem v Tenešvári:**
        - **treba spacificovať poddaných ⇒ 2. nevoľníctvo (pripútanie poddaného k pôde)**
        - **Štefan Werböci – Tripartitum – súbor zákonov o právach šľachty (žiadne dane, ...)**
  - **Eudovít II. Jagellovský (1516 – 1526):**
    - **slabý panovník, nemá stálu armádu ⇒ anarchia (Turci)**
    - 1521 – postup Turkov (Mehmed II. – dobyli Belehrad)
    - **1525 – povstanie baníkov v Banskej Bystrici – potlačené:**
      - Bratstvo božieho tela – chcú si vydobýť práva, ale nedarí sa im to
      - inšpirované Nemeckou sedliackou vojnou
    - **1526 – bitka pri Moháči:**
      - **bojuje proti vojskám Solimana II. a je porazený (chce pomoc, ale všetci naňho kašľú)**
      - **iba niekoľko hodín (25000:60000)**
      - **Ján Zápoľský – má veľké vojsko (40000), ale nepomôže Eudovítovi, lebo chce trón**
3. *Nástup Habsburgovcov (Ferdinand Habsburský):*
- východná časť – v rukách Jána Zápoľského
  - stredná časť – Turci
  - západná časť – Ferdinand Habsburský
  - 30. roky – boj medzi Ferdinandom Habsburským a Jánom Zápoľským (pomáhajú mu Turci)
  - 1538 – prímerie, rozdelia si Slovensko
  - 1541 – Ján Zápoľský dobyje Budín a Ostrihom
  - 1547 – Ferdinand platí za prímerie na 5 rokov (Turci vyhrávajú)
  - vznik obranného systému (Komárno, Nové Zámky, Levice) – napr. veže (Krupina)
  - kapitanáty na Slovensku:
    - **Preddunajský kapitanát (centrá – Nitra, Šurany, Levice, Nové Zámky)**
    - **Hornouhorský kapitanát (centrum – Košice)**

REFORMÁCIA A NEMECKÁ SEDLIACKA VOJNA

1. *Kríza cirkvi:*

- **14. – 15. st.:** morálna kríza (priepasť medzi tým, čo sa káže a tým, čo sa v skutočnosti robí), obrovský majetok, predaj odpustkov a cirkevných úradov, schizma, kňazi chcú bohatnúť
- **kritika vo vlastných radoch:**
  1. **Papalizmus** – jediná a najvyššia autorita – pápež, ktorý je čistý, bezúhonný, pravý kresťan, ...
  2. **Konciliarizmus** – jediná autorita je koncil
  - **vzájomné spory**

2. *Prvé reformácie:*

- **reformácia:**
  - **náprava, pretvorenie, obnovenie**
  - veľké náboženské hnutie – ciele:
    - **etický, morálny** (cirkev má nadobudnúť pôvodný význam)
    - **zbaviť cirkev svetského majetku**
  - prívrženci aj z iných vrstiev
- **Anglicko (14.st.) – John Wiclef – oxfordský mudrc – chce cirkev zbaviť majetku (→ anglická sedliacka vojna)**

- Čechy (15. st.) – Ján Hus – vychádza z Wicklefa a je proti odpustkom
  - Kompaktáta – prvý dokument o tom, že v Čechách môže byť aj iná cirkev
  - obe reformácie sa však obmedzili na dotyčné štáty
3. *Nemecká reformácia – Luteráni (16. st.):*
- **príčiny:**
    - **Nemecko je hospodársky a politicky roztrieštené** (mestá na juhu profitujú z obchodu s Amerikou, stred je slabý a sever upadá; cisár má len malú moc)
    - **cisár nemá stále vojsko**
    - **najprepojenejšie s pápežom** (cirkev má z neho najväčšie príjmy a má tu tiež najväčšie panstvo – asi tretinu územia)
  - **Martin Luther:**
    - **augustínsky mních**
    - **profesor vo Wittenburgu (teológia)**
    - **priateľ Erazmusa Rotterdamského**
    - **1517 – pribil na chrám vo Wittenburgu 95 téz – úvod k polemike o cirkvi** (kritika odpustkov)
    - **Lev X. hovorí, že netreba žiadnu polemiku a uvrhne naňho kliatbu**
    - **1520 – otvorené vystúpenie proti pápežovi** (spáli dokument s kliatbou) - **Bibliu považuje za jedinú autoritu, kritika odpustkov a celibátu**
    - **dostáva sa pod ochranu saského kurfirstu Fridricha Múdreho, ide do Wartburgu**
    - **prekladá Bibliu** (⇒ základy nemeckého jazyka)
    - **formuje základy novej cirkvi:**
      - **kritika rehoľníctva, odpustkov, celibátu**
      - **jediná autorita – Biblia** (vychádza z Nového zákona)
      - **laicizácia (zjednodušenie) cirkvi**
      - **uznáva Nemčinu za bohoslužobný jazyk**
      - **tvrdí, že človek nepotrebuje prostredníka, že jeho spojenie s Bohom je najlepšie v ňom samom**
      - **prijímanie pod obojím**
    - **ohlas:**
      - **umiernení – šľachta – chce sekularizáciu, teritoriálne cirkvi**
      - **radikáli – ľud – dúfajú v spravodlivú spoločnosť, lepší život**
  - **1524 – 1526 – Nemecká sedliacka vojna:**
    - **Tomáš Münzer** (prívrženec novokrstencov – krstiť až dospelých)
    - **rýchly zákrok proti nemu** (s tým súhlasí aj Luther – nechce reformáciu „zdola“, ale „zhora“), **porazený**
  - **1529 – Speyerský snem – prívrženci Luthera – kritika zasahovania svetských snemov do cirkevných záležitostí**
  - **1531 – vznik Šmalkaldského spolku** (alebo jednoty), ktorá mala za úlohu ochraňovať protestantskú šľachtu
  - **Augsburská konfesia – Filip Melanchton vypracováva zásady nového cirkevného učenia** (tlak Karola V.)
  - **1546 – Šmalkaldská vojna – prehrali** (bitka pri Mühlbergu – Karol V. má lepšie vojsko)
  - **1555 – náboženský mier podpísaný v Augsburgu → mier medzi katolíkmi a protestantmi:**
    - **„Koho panstvo, toho náboženstvo“ ⇒ reformácia je realizovaná „zhora“** (poddaní musia uznávať náboženstvo svojho pána)
  - **prvýkrát je narušený monopol katolíckej cirkvi a ideál univerzalizmu jednej viery pre všetkých**
4. *Reformácia v okolitých krajinách:*
- **reformácia sa prenáša do týchto krajín:**
    - **severné Nemecko, Dánsko** (→ stade násilne na Island), **Švédsko**
    - **Sedmohradsko** (Uhorsko)
    - **mestá Talin, Riga, ...**
    - **Švajčiarsko**
  - **Švajčiarsko:**
    - **Ulrich Zwingli (Zürich) – zdôrazňuje etickú stránku náboženstva**
    - **Ján Kalvín (Ženeva):**
      - **extrémna forma reformácie – predestinácia, čiže všetci ľudia sú dopredu predurčení, či budú spasení alebo zatratení, ale nevedia k čomu ⇒ správajú sa všetci mravne čisto** (čo keby mali náhodou byť zatratení)
      - **dôraz na aktivitu každého človeka** (→ kapitalizmus)
      - **v Anglicku sú kalvinisti volaní puritáni a vo Francúzsku hugenoti**
5. *Význam reformácie:*

- **podlomenie svetského majetku cirkvi**
- **rozvoj národných kultúr (v národnom jazyku)**
- **obrátenie pohľadu na aktivitu každého jedinca**

HABSBURGOVCI

- 1273 – muž z dovtedy neznámeho rodu – Rudolf Habsburský – sa stane nemeckým cisárom:
  - konflikt s Přemyslom Otakárom II. → získa Rakúsko a tu založí rodovú základňu Habsburgovcov
  - do 1308
- na nemecký trón nastupujú Luxemburgovci a sú tam až do 1437
- 1477 – Fridrich III.:
  - získa majetky v Rakúsku od Mateja Korvína
  - oženil Máriu Burgundskú so synom Maximiliánom I. ⇒ konflikt s Ľudovítom XI. o časť Burgundska – Nizozemsko (vyhráva)
- 1519 – Karol V.:
  - už 1516 je Španielsky kráľ ⇒ rozmach moci Habsburgovcov (majú Nemecko, Rakúsko, Španielsko, Nizozemsko, Sicíliu, Neapolsko a od 1526 cez Ferdinanda I. Habsburského aj Uhorsko)
  - po jeho smrti sa Habsburgovci delia na Španielskych (Filip II. – Španielsko, Nizozemsko, Neapolsko + kolónie) a na Nemeckých (Ferdinand – Rakúsko, Čechy, Uhorsko, Nemecko, severné Taliansko)

NIZOZEMSKÁ REVOLÚCIA

1. Úpadok Španielska:

- **politický (Filip II. – fanatický katolík, vadia mu kalvinisti v Nizozemsku ⇒ rekatolizuje – inkvizícia – Katolícka svetová monarchia)**
- **hospodársky – už aj Karol V. sa opiera o šľachtu, ktorá nemá záujem na zefektívňovaní zlata zo zámorských objavov ⇒ nevyužitie bohatstva ⇒ štátny bankrot ⇒ hospodárstvo je úplne v troskách ⇒ spolieha sa na Nizozemsko, ktoré prosperuje**

2. Stav Nizozemska:

- **politický – 17 provincií (snem, miestodržiteľ); štátna rada, ústava, generálny miestodržiteľ**
- **hospodársky:**
  - **južné provincie** (Flámsko, Barbantsko, Antverpy) – **obchod s vlnou, súknom, odkázané na lode Španielska**
  - **severné provincie** (Holandsko, Reland, Utrecht) – **obchod s textilom, pálenkou, tabakom – súťažia s Hanzovnými mestami; majú vlastné lode**

3. Začiatok odboja:

- **Filip chce zneužiť provincie, zjednotiť ich pod katolíckou vierou, zvyšuje dane, dosadzuje si ľudí do úradov**
- **reakcia – 1564 – šľachta (Viliam Oranžský, Egmont, Horn) – chcú zmenu miestodržiteľa**
- nejaký čas je miestodržiteľom aj Filipova sestra Margaréta Parmská
- **1566 – chudoba – Obrazoborecké povstanie (z Francúzska – hugenoti) – proti rekatolizácii**

4. Albova hrôzovláda:

- **1567 – Filip II. vysiela vojvodu z Alby (10-tisícové vojsko) ako reakciu na Obrazoborecké hnutie:**
  - **popravy**
  - **inkvizícia**
  - **dane:**
    - **alcabala – 1 % z majetku**
    - **5 % z predaja nehnuteľností**
    - **10 % z obchodných transakcií**
  - **ochrnutie obchodu**
  - **nezamestnanosť a hlad**

5. Národná revolúcia:

- **géza – hanlivé meno šľachty, ktorá je proti vláde**
- **najprv z južných provincií „lesní gézovia“ (zbojníci) – ničili majetok španielskej šľachty, porazení**
- **severné provincie (1572):**
  - **nezamestnaní námorníci v severných provinciách prepádajú španielske lode („námorní gézovia“)**
  - **Anglicko (Alžbeta I. Tudorovna) im poskytuje azyl (je proti Španielom), sú z nich piráti**
  - **1576 – po vyplienení Antverp sa k nim pridali aj južné provincie**
  - **obsadili niektoré holandské prístavy (Brielle) a vyvolali všeobecné povstanie v severných provinciách**

6. *Vznik samostatného štátu:*

- **1579** – Španielsku sa podarilo rozdeliť povstalcov:
  - južné provincie uznali vládu Španielov a tvorili Arraskú úniu (územie dnešného Belgicka)
  - 7 severných provincií tvorilo Utrechtskú úniu
- **1581** – z Utrechtskej únie vznikajú Spojené nizozemské provincie (Holandská republika) – samostatný štát
- **1588** – posledný neúspešný pokus Filipa II. o dobytie severných provincií (ide proti nim loďami, Anglicko zasahuje veľmi dobrým loďstvom ⇒ porazený)
- **1609** – Španielsko uznalo nezávislosť Holandskej republiky
- **1648** – Vestfálsky mier → uznanie Holandskej republiky ako samostatného štátu v rámci medzinárodnej politiky

7. *Význam revolúcie:*

- prvá buržoázna revolúcia (nástup kapitalizmu)
- prvá národnooslobodzovacia revolúcia
- prvý buržoázny štát (republikánska forma vlády)

ANGLICKO

- **1485** – po vojne ruží, nástup Tudorovcov (Henrich VII.)
- v období ich panovania nemajú v štáte žiadne problémy ⇒ nastáva maximálny hospodársky rozkvet Anglicka
- vládu absolutisticky
- maximálne podporujú rozvoj obchodu a výroby (lebo obchod považujú za kráľovský regál a tečie im z neho hromada peňazí) ⇒ rozrastajú sa manufaktúry, majú obrovské obchodné i vojenské loďstvo a kolónie sú pre nich veľmi dôležité ako odbytiská tovaru a rozvíjajú sa
- *náboženstvo:*
  - **1534** – odtrhli sa od katolíckej cirkvi a je tu anglikánska cirkev, na ktorej čele je panovník (Henrich VIII. sa potreboval rozviesť)
  - puritáni – chceli dôsledne očistiť cirkev v duchu kalvinizmu a sú vyhánaní aj s independentmi
- *hospodárstvo:*
  - je tu asi 5 mil. obyvateľov a z nich asi 20 % žije v mestách ⇒ zaoberajú sa hlavne poľnohospodárstvom
  - **vývoz:**
    - do 15. st. je to asi z 50 % vlna
    - od 16. st. je to zase súkno ⇒ anglická vlna sa začína spracovávať v Anglicku:
      - nová šľachta (kúpili si pôdu a titul) zakladá ovčince, ľudia sú vyhánaní, sú z nich bezzemkovia, ktorí hľadajú prácu
      - sú zamestnávaní tak, že im šľachta poskytne materiál (vlnu) a stroj (stav) a oni vyrábajú súkno → rozptýlené manufaktúry
  - zdokonaľovanie obchodného loďstva (vytláča Holandsko, Španielsko aj Hanzovné mestá)
  - obchod s Ruskom, Indiou, Perziou, Čínou, Afrikou, Tureckom
  - vznikajú aj obchodné spoločnosti (Východoindická, Moskovská, ...)
  - vzniká burza v Londýne
  - monetaristická politika – zdrojom bohatstva sú peniaze (→ zákaz vyvážania drahých kovov od Henricha VII.)

Henrich VII.

(1485-1509)

- upevnenie panovníckej moci
- trestanie politických priestupkov – Hviezdna komora (zbor siedmych kráľovi oddaných úradníkov)
- konfiškáciou majetku porazených protivníkov rozmnožil majetok kráľovskej koruny
- prístup ku dvoru otváral aj nižšej vidieckej šľachte (gentrom)
- v snemovni lordov zo 70 členov zostalo len 18 (na uvoľnené miesta kráľ dosádzal svojich stúpcov, zatiaľ čo v dolnej snemovni nachádzali vedľa gentrov uplatnenie aj mešťania a podnikatelia – práve tí vytvorili základ tzv. novej šľachty)
- zakázal vývoz drahých kovov, obmedzoval zahraničnú konkurenciu a podporoval domácich obchodníkov

Henrich VIII.

(1509 – 1547)

- **1534** – odtrhnutie sa od katolíckej cirkvi

- **1541 – prehlásil sa Írskym kráľom**

Alžbeta I.

(1558 – 1603)

- **mala osobný záujem na presadzovaní reformácie** (bola dcérou Anny Boleynovej, kvôli ktorej sa Henrich VIII. rozviedol s Katarínou Aragóňskou, takže z katolíckeho hľadiska bola vlastne nemanželské dieťa a nemala nárok na trón)
- **využila svoju dlhú vládu na to, aby vybudovala anglikánsku cirkev a zaistila jej vedúce postavenie**
- kráľovná Maria Stuartová, ktorú vypudilo zo Škótska povstanie protestantských lordov, sa ukryla v Londýne a Alžbeta nad ňou držala ochrannú ruku (v podstate ju väznila v Londýne), ale potom sa zaplietla do intríg proti kráľovnej a 1587 bola sťatá
- **hospodársky a kultúrny rozmach**
- **anglickí piráti s tichou podporou kráľovnej Alžbety napadali španielske lode** (k najslávnejším patrili sir Francis Drake, ktorý v rokoch 1577-1580 uskutočnil ako prvý Angličan cestu okolo sveta)
- **to bol hlavný dôvod** (okrem toho aj smrť Márie Stuartovej), **prečo v rokoch 1584-1604 vypukla otvorená vojna medzi Anglickom a Španielskom** (1588 – bitka pri La Manche – porážka španielskeho loďstva)
- **alžbetínska kultúra – renesancia** (obrovský rozvoj divadla – Shakespeare)

Anglická revolúcia

- *pomery v Anglicku:*
  - **1613 – nástup Stuartovcov → rozpory medzi parlamentom a panovníkom, lebo panovník zjednotil Škótsko, Írsko a Anglicko a chcel stále vyššie dane a clá**
  - **1625 – Karol I.** (syn Márie Stuartovej) **nastupuje na trón dáva nové dane, monopoly a clá, ktoré nie sú schválené; prenasleduje svojich odporcov (puritánov) a bez súdov ich dáva popraviť** (je katolík a má spor s anglikánskou cirkvou)
  - **1629:**
    - **Karol I. rozpustil parlament, prestal ho zvolávať**
    - **zaviedol daň na loďstvo**
    - **má špeciálne súdy pre svojich odporcov a tí utekajú pred ním do Severnej Ameriky**
  - **1639 – povstanie v Škótsku** (chcel tu zaviesť absolutizmus a katolizovať cirkev)
  - **odporcovia (stúpenci anglikánskej cirkvi):**
    - **politickí:**
      - **presbyteriáni – umiernení – bankári, statkári** (chceli lokálne cirkvi)
      - **independenti – radikálni – nová šľachta** (chceli nezávislú cirkev a politicky rovnaké zastúpenie)
    - **nepolitickí:**
      - **levelleri – chceli všeobecné volebné právo pre mužov nad 21 rokov**
      - **diggeri – chceli aj sociálnu rovnosť a rozdelenie pôdy**
- **1640 – 1642 – 1. obdobie Anglickej revolúcie:**
  - **1640 – Karol I. zvoláva parlament** (potrebuje schváliť nové dane a taktiež potrebuje vojsko proti Škótom)
  - **1642 – parlament si kladie podmienky, búri sa aj Londýnsky ľud (prepádajú panské sídla):**
    - **kráľ nemôže zvolať ani rozpustiť parlament**
    - **nemôže dávať nezákonné dane**
    - **sú zrušené jeho špeciálne súdy**
- *nezhody v parlamente:*
  - **presbyteriáni sa chcú uzmiert' s kráľom a dať mu vojsko**
  - **independenti chcú, aby kráľ najprv podpísal podmienky a potom dostane vojsko** (boja sa, aby sa neobrátil s novým vojskom proti nim)
  - **kráľ využíva nezhody a ujde do Oxfordu (hľadá tu útočisko)**
- **1642 – 1649 – občianska vojna:**
  - **kráľovské vojsko – severozápadné Anglicko**
  - **parlamentné vojsko – juhozápadné Anglicko (Oliver Cromwell):**
    - **pozostáva hlavne z dobrovoľníkov**
    - **„armáda nového typu“ – každá jednotka má svojho zástupcu (agitátora), ktorý sa účastní na vojenských radách a tlmočí tu jej nápady, názory**
    - **každý bez ohľadu na postavenie môže byť povýšený rovnako rýchlo**
  - **1645 – Naseby – parlament víťazí nad kráľom**

- kráľ uteká do Škótska a Škóti ho vydajú do rúk parlamentu
- skonfiškovanie pôdy tým, ktorí podporovali kráľa
- nezhody:
  - presbyteriáni chcú nechať kráľa na živu, dohodnúť sa s ním a rozpustiť vojsko
  - independenti:
    - chcú všeobecné volebné právo a republiku (⇒ popraviť symbol absolutizmu – kráľa)
    - majú síce menej stúpcov v parlamente, ale majú veľa ľudí v armáde ⇒ majú moc
    - 1649 – Karol I. popravený (tyran, zradca, nepriateľ ľudu)
- 1649 – 1653 – republika:
  - 1651 – Navigačné akty – uprednostňovanie anglických lodí v anglických prístavoch
  - parlament sa nevie dohodnúť, stále sa len hádajú ⇒ r. 1653 Oliver Cromwell sa vyhlási za Lorda Protektora
- 1653 – 1658 – vojenská diktatúra na čele s Oliverom Cromwellom (r. 1658 zomiera)
- 1660 – 1688 – návrat Stuartovcov (Karol II., Jakub II.)
- 1679 – Habeas corpus act – zákon podpísaný Karolom II., ktorý zaručuje osobnú slobodu jednotlivca, t.j., že bez súdneho rozhodnutia nemožno nikoho zatknúť a držať vo väzbe (reakcia cirkvi na správanie Karola II. – odsudzuje bez súdov, obmedzuje obchod → chce absolutizmus)
- 1688 – Jakub II. je zosadený (chcel znova nastoliť absolutizmus, katolícku vieru)
- 1688 – 1689 – Slávna revolúcia:
  - nástup Viliama III. Oranžského, podpísaná Listina práv (Bill of rights)
  - Anglicko sa stáva konštitučnou monarchiou (nie však kvôli hospodárskej kríze, ale z právneho vedomia)

AMERICKÁ REVOLÚCIA – VOJNA AMERICKÝCH OSÁD ZA NEZÁVISLOSŤ

- osobnosti:
  - Thomas Jefferson – autor deklarácie nezávislosti (tretí prezident USA)
  - Benjamin Franklin – pôsobí vo Francúzsku, zariadi, aby revolúciu podporilo Francúzsko
  - George Washington – veliteľ dobrovoľníckeho vojska (prvý prezident USA)
- dôležité dokumenty, ktoré vzišli z revolúcie:
  1. deklarácia nezávislosti (1776):
    - všetci ľudia sú stvorení ako seberovní a všetci majú neodňateľné práva: právo na život, právo na osobnú slobodu, právo na šťastie
    - na zabezpečenie týchto práv si ľudia volia vlády, ktoré sú teda pri moci z ich vôle ⇒ ľudia môžu vládu aj kritizovať a zosadiť
    - vláda má zákonodarnú moc (parlament, senát), výkonodarnú moc (prezident) a súdnu moc (súdy)
    - ľudia sú si však rovni len pred zákonom a vrstvy stále ešte fungujú
    - neplatí pre černochoch a indiánov
  2. ústava (1787):
    - 7 článkov
    - dokonalejšia jednota štátu, spravodlivosť, poriadok, pokoj, všeobecný blahobyť, obrana štátu, zabezpečenie súčasníkom a ich potomkom
    - USA sú federatívny štát, pričom každý členský štát si zachováva určitú mieru nezávislosti
    - vychádza z vyhlásenia nezávislosti (vo Francúzsku – Deklarácia práv človeka a občana – 1789)
    - prezident (veliteľ vojska a reprezentant USA) je volený na 4 roky a volí si ministrov a vládných úradníkov
    - kongres – snemovňa reprezentantov (počet reprezentantov štátu je určený počtom obyvateľov štátu)
    - senát – z každého štátu 2 senátori
    - najvyšší súd – kontroluje dodržiavanie ústavy, môže zrušiť protiústavné zákony
- hospodárstvo, obchod:
  - severné provincie – buržoázia – obchod, vývoz dreva, rýb (→ radikáli)
  - južné provincie – farmári – bavlna, tabak, cukrová trstina (→ lojalisti)
  - vývoz do Anglicka – drevo (na lode), surové železo, tabak, bavlna, cukrová trstina
  - dovoz – čaj (z Ázie), otroci (z Afriky)
- príčiny sporu:
  - anglický parlament vyrubuje vysoké dane na tovar z Ameriky, lebo kolónie vníma ako druhoradé (iba ako odbyťiská tovaru, zdroje lacnej pracovnej sily a nerastných surovín)
  - v Amerike je čoraz viac ľudí a tí chcú osídľovať ďalšie územia, ale to im anglický kráľ nechce dovoliť, chce osídľovanie kontrolovať

- americké lode sa nemôžu realizovať – všetok obchod zaobstarávajú anglické (aj s otrokmi)
- *priebeh:*
  - 1763 – víťazstvo Anglicka nad Francúzskom v sedemročnej vojne:
    - Anglicko získava Kanadu, Luisianu, Austráliu
    - prvá osada – Virgínia
    - New York, New Jersey, Pensylvánia, Boston, ...
    - osídlené puritánmi, hugenotmi, ľuďmi hľadajúcimi prácu, voľnú pôdu, ...
    - prvé ohlasy a diskusie, či sú pre osady výhodné väzby s veľmocou
  - 1773 – Bostonské pitie čaju – osadníci prezlečení za indiánov vylievajú čaj do mora
  - 1774 – I. kontinentálny kongres vo Filadelfii – zástupcovia 13 koloniálnych osád chcú obnovu právneho stavu spred 7 rokov
  - 1775 – II. kontinentálny kongres (povolanie dobrovoľníkov), bitka pri Lexingtone (19. 4.)
  - 1776 – vyhlásenie nezávislosti (4.7.)
  - 1777 – víťazstvo Ameriky nad Anglickom pri Saratoge
  - 1781 – víťazstvo pri Yorktowne, kapitulácia Anglicka
  - 1783 – uznaná nezávislosť 13 amerických osád (USA)
  - krajina je hospodársky vyčerpaná, nemá dostatok peňazí a to sa odráža hlavne na ľudových vrstvách ⇒ povstanie Daniela Shaysa
  - dve rôzne cesty – poľnohospodárstvo a opierať sa o Francúzsko (Thomas Jefferson) alebo priemyselná revolúcia a opierať sa o Anglicko (Alexander Hamilton)
  - 1787 – ústava USA
  - po niekoľkých rokoch sa presadil aj priemyselný rozvoj krajiny

MANUFAKTÚRA A OBCHOD V ZAČIATKOCH KAPITALIZMU

- *rozširovanie a špecializácia remeselnej výroby:*
  1. jednoduchá kooperácia – veľké dielne, v ktorých každý remeselník robí celý výrobok (nižšie náklady, vyššia kvalita)
  2. špecializácia sa na určitý výkon v rámci výroby jedného výrobku ⇒ remeselná výroba sa mení na manuálnu výrobu, ktorá závisí od cirkulácie kapitálu (→ od podnikateľov) a od voľnej pracovnej sily (→ mestskí a dedinskí obyvatelia)
- *rozvoj manufaktúr má v 17. – 18. storočí kapitalistickú formu:*
  - záujem o železnú výrobu (poľnohospodárstvo) a o zbrane ⇒ manufaktúrna kovorobná výroba
  - dovoz železnej rudy – Švédsko, Španielsko, neskôr aj Rusko
  - banské podnikanie – rozvoj pomocou štátnych investícií alebo bolo v rukách veľkých ťažiarских spoločností (Anglicko)
  - textilná výroba (základné manufaktúrne odvetvie):
    - rozdiel medzi vyspelými krajinami (Anglicko, Nizozemsko), ktoré vyvážali kvalitný tovar, a inými, menej vyspelými krajinami, ktoré pokrývali potrebu svojich ľudových vrstiev
    - východiskový bod priemyselnej revolúcie (na čele nepoľnohospodárskych odvetví)
- *rozvoj obchodu:*
  - podnety – rast tovarovej výroby, objavenie nových európskych aj mimoeurópskych trhov a zvýšená spotreba surovín a potravín
  - najsilnejší obchodný kapitál – nizozemský, anglickí a nemeckí obchodníci
  - Nizozemsko – obchodníci sa zmocnili výroby, Anglicko – výroba ovládla obchod ⇒ dvojaká cesta ku kapitalistickému podnikaniu, ktorá skončila víťazstvom Anglicka (prvoradým faktorom rozvoja výrobných síl je výroba ⇒ zvíťazil kapitál, ktorý sa opiera o výrobu)
  - silneli styky medzi miestnymi trhmi, medzi vidiekom a mestom, utváral sa celonárodný trh (→ boje o ovládnutie vnútorných trhov, podiel štátov na svetovom trhu)
  - svetový obchod – hlavne trstina, ryža, tabak, korenie, otroci, suroviny a potraviny – potraviny z Poľska a Francúzska, železo zo Švédska, drevo zo Škandinávie a Ruska
  - vznikajú obchodné spoločnosti z určitým zameraním a výsadami v konkrétnej oblasti
  - obchodné strediská – Amsterdam, Lisabon, Sevilla, Cádiz, Benátky, Londýn, Liverpool, Hamburg, Terst, Marseille, Bordeaux
- *finančníctvo:*
  - 15. storočie – hospodárske burzy – strediská obchodu so zmenkami
  - 16. storočie – obchod s tovarom, špekulácie s predajom a kúpou cenných papierov
  - regulačná funkcia kapitalistických investícií

- **vývoj bankovníctva** (od 18. storočia vznikajú štátne banky ako záruky vnútornej finančnej stability krajiny aj v styku so zahraničím)
- *obyvateľstvo:*
  - **vlastníci manufaktúr – noví podnikatelia**
  - **mestský stredný stav**
  - **početne vzrástla mestská chudoba a námezdní robotníci**

PRIEMYSELNÁ REVOLÚCIA

- **technický a hospodársky prevrat, masové zavádzanie strojov** (⇒ nárast tovaru)
- **industriálna spoločnosť – prevláda technický pokrok, výroba, spotreba a mestský spôsob života**
- **1771 – 1. moderná továreň** (v Anglickom Cromptone)
- **James Watt** (Angličan) – **prvý parný stroj s univerzálnym použitím (1763)**
- **James Hargreaves** (Angličan) – tkáč a pradiar, **skonštruoval 1. prakticky použiteľný spriadací stroj – Jenny (1764)**
- **George Stephenson** (Angličan) – **skonštruoval jednu z prvých parných lokomotív (1815)**
- **Robert Fulton** (Američan) – **vynálezca parníka, kolesového pohonu, zdokonalil Wattov parný stroj**
- **vlnu nahradila bavlna** (z anglických kolónií)
- **1825 – prvá železnica** (medzi Liverpoolom a Londýnom)

RAKÚSKI HABSBUROVCI

- *vývoj po bitke pri Moháči (1526):*
  - **mŕtvy Ladislav II. Jagellovský** (v bitke ho nepodporila šľachta – hlavne Ján Zápoľský), **ktorý nemá potomka ⇒ kandidáti na trón:**
    1. **Ferdinand Habsburský** – opiera sa o dohodu s Maximiliána s Vladislavom II. Jagellovským o uhorskú korunu (keď vymrú Jagellovci, dostanú trón Habsburgovci), **podpora – ostatná Európa (hlavne Karol V. Habsburský)**
    2. **Ján Zápoľský** – má 30 hradov a chce vládnuť
  - **obidvaja sú postupne korunovaní rovnakým biskupom**
  - **stredná uhorská šľachta – národná strana – 1505 – na uhorský trón nemôže usadnúť cudzinec** (čiže v tomto prípade Ferdinand Habsburský)
  - **1527 – bitka pri Tokai – Ján Zápoľský uteká do Poľska** (po bitke – 2. korunovácia Ferdinanda Habsburského v stoličnom Belehrade – uhorské korunovačné mesto)
  - **Ján Zápoľský si volá na pomoc Turkov, ktorí r. 1529 prídu, porazia vojská Ferdinanda Habsburského, dobjú Budín a odídu** (paša nechá Jánovi Zápoľskému Budín ako léno)
  - **1530 – Ján Zápoľský dá spustošiť stredné Slovensko**
  - **1538 – Veľkoveľkokaradínsky mier medzi Ferdinandom Habsburským a Jánom Zápoľským, ktorý je však hneď porušený národnou stranou, ktorá uzná za uhorského kráľa Jána Zigmunda (syn Jána Zápoľského)**
  - **1541 – pritiahli Turci a usadili sa tu – Budínsky pašalik + sandžaky** (správne jednotky)
- *politika Habsburgovcov:*
  - **problém – nájazdy Turkov (do 1541 (hlavne 1529 – 1530) – neusadení, výboje na celé územie; po 1541 – výboje na územia Habsburgovcov – chceli získať hlavne banské oblasti a Viedeň) ⇒ obranná politika**
  - **centralizácia moci → absolutizmus ⇒ zakladanie nových úradov, čo sa nepáči šľachte ⇒ spor**
  - **rekatolizácia ⇒ spor s protestantskou šachtou**
  - **zo sporov vznikajú povstania**
  - **chcú centralizovať moc ⇒ vznik nových úradov na správu Uhorska:**
    - **1531 – Uhorská komora – v Bratislave, výber daní ciel**
    - **Miestodržiteľská rada – v Bratislave, sprostredkovateľ medzi kráľom a stoličnými úradmi**
    - **po 1547 – Preddunajský a Hornouhorský kapitanát – vojenská správa**
    - **správa banského hospodárstva – dolnorakúska komora**
    - **spišská komora spravovala 13 stolíc (východne od Liptova)**
    - **nové rozdelenie Uhorska – Horné Uhorsko, Dolné Uhorsko**
    - **Dolné Uhorsko je spravované v Bratislave**
- *Slovensko v susedstve Turkov (po 1541):*
  - **1542 – dobytý Ostrihom**
  - **Slovensko je rozdelené na tri časti – turecká (východné Slovensko, veľká časť Uhorska), habsburská (Slovensko, západná časť Uhorska), Jána Zápoľského (Sedmohradsko)**
  - **1547:**

- potvrdenie rozdelenia Ferdinandom Habsburským
- podpísaný mier na 5 rokov, za ktorý Ferdinand platí poplatky
- Novohradský, Sečiansky, Ostrihomský sandžak – dane, vojsko
- 1552 – kráľovské vojsko zdrvujúco prehrá pri Plášťovciach
- 1554 – strata Fil'akova
- už 1531 – príchod talianskych inžinierov – nové opevnenia (Komárno – charakter ostrova, vodné priekopy)
- banská hranica – proti Turkom – nikdy ju nedobýli
- 1593 – 1606 – 15-ročná vojna (1606 je prvá mierová zmluva, ktorá je potvrdená až 1608):
  - 1590 – Turci skončia vojnu s Perziou a chcú dobýjať Uhorsko
  - Rudolf II. Habsburský a jeho brat arciknieža Matej chcú vytlačiť Turkov ⇒ snažia sa získať podporu uhorskej šľachty
  - cisárske vojsko dobyje Sedmohradsko, Ostrihom (1595), Vyšehrad, ale r. 1596 prehrá
- *protihabsburské povstania:*
  - Štefana Bočkaja (1604 – 1606) – ako súčasť pätnásťročnej vojny:
    - Štefan Bočkaj je poradca na cisárskom dvore
    - dostal sa do čela sedmohradskej šľachty a je proti prenasledovaniu protestantskej šľachty, zaberaniu protestantských kostolov a prílišnej centralizácii (aj jemu chceli zobrať majetok)
    - podpora Turkov, dobré vojsko (pastieri)
    - 1604 – dobyl Košice, kladie si podmienky (reštitúciu stavovských slobôd, titul sedmohradskeho kniežat'a, náboženskú slobodu)
    - 1605 – stredné Slovensko
    - nedobyl Bratislavu
    - 1606 – vyjednávanie s Habsburgovcami a Viedenský mier ⇒ náboženská a politická sloboda (potvrdil ho arciknieža Matej, lebo chcel svojho brata vysádkovať z trónu; Bočkaj zomiera)
    - 1609 – Rudolf II. Habsburský – z donútenia vydal Rudolfov majestát → absolútna náboženská sloboda pre všetkých
  - Gabriela Betlena, Juraja Rákociho (ako súčasť tridsaťročnej vojny), Imricha Tököliho (po tridsaťročnej vojne) – za dodržiavanie Rudolfovho majestátu
  - Františka Rákociho II.
  - koniec – 1711 – Szatmársky mier

TRIDSAŤROČNÁ VOJNA

(1618 – 1648)

- celoeurópsky zápas o moc
- základný spor:
  - katolícka liga (Habsburgovci – Rakúsko-Uhorsko + Španielsko + nemecké kniežatá) ↔ protestantská únia (protestantská šľachta – nemecké kniežatá + Francúzsko + Nizozemsko + Anglicko + Švédsko)
  - okrem náboženských dôvodov existujú aj dôvody politické – o moc (Habsburgovci sa snažia o presadenie absolutizmu a snažia sa centralizovať a to sa veľa ľuďom nepáči)
- 1. fáza – české stavovské povstanie a boje o Falcko (1618 – 1623):
  - 1618 – zomiera arciknieža Matej a na trón sa dostáva Ferdinand II. Habsburský, ktorý je známy rekatolizáciou v Nemecku
  - za českého kráľa je zvolený aj Fridrich Falcký (→ zimný kráľ)
  - česko-falcké vojsko čaká pomoc od Francúzska, Nizozemska, je však neveľká ⇒ nakoniec je na to Fridrich Falcký sám
  - 1620 – česko-falcké vojská utrpia pri Bielej Hore porážku, katolícka liga víťazí (vojská vedené Tillym)
  - 1621 – 27 protestantov je popravených v Prahe
  - veľa ľudí musí odísť zo svojej vlasti, konfiškácia majetku (Albrecht z Valdštejna), zrušený Rudolfov majestát a všetky slobody
  - trochu pomohol aj Gabriel Betlen ⇒ 1622 – potvrdenie Viedenského mieru
- 2. fáza – dánska vojna (1625 – 1629):
  - 1625 – nová, širšia protihabsburská koalícia (Nizozemsko, dánsko-nórske kráľovstvo, Anglicko), ku ktorej sa pripojili aj Fridrich Falcký (zať anglického kráľa) a Gabriel Betlen – hlavný cieľ – obrana ríšskeho územia a Nizozemska pred habsburskou expanziou a zabezpečovanie záujmov na Baltskom mori
  - na čele cisárskeho vojska – Albrecht z Valdštejna (povolal ho cisár – Čech)
  - Valdštejnova armáda (90000 mužov) bola naozajstnou pohromou, dánsky kráľ Kristián IV. prisľúbil, že nebude zasahovať do situácie Nemecka a v Lübecku bol podpísaný mier (1629)

- Valdštejnova armáda je rozpustená (bol pre kráľa nebezpečnou konkurenciou)
  - reštitučný edikt – navrátenie majetku pôvodnému majiteľovi – katolíckej cirkvi od evanjelickej
3. *fáza – švédsko-švédsko vojna (1630 – 1635):*
- Švédsko si chcelo s francúzskou finančnou podporou zaistiť prevahu vo východnom Pobaltí a v Poľsku a získať ďalšie územia na úkor ríše a habsburských spojencov
  - kráľ Gustav Adolf sa vylodil v Pomoransku, v bitke pri Breitenfelde porazil Tillyho a tiahol do západných (až k Porýniu) a južných (k Mníchovu) oblastí Nemecka
  - Sasi na jeho podnet obsadili Čechy a s nimi sa tam vrátili českí emigranti a pomáhal aj Juraj Rákoci
  - cisár v tiesni opäť Valdštejna poveril vedením vojsk a dal mu veľké právomoci
  - Valdštejn vytlačil Sasov z Čiech a r. 1632 v bitke pri Lützen Gustav Adolf padol
  - kancelár Axel Oxenstjerna v mene neplostej kráľovnej Kristíny uzavrel s početnými nemeckými kniežatami protihabsburský spolok a pokračoval vo vojne
  - Valdštejn však naväzoval styky aj s nepriateľmi (išiel tam, kde mal väčšie zisky) a tak ho dal cisár r. 1634 zavraždiť (cesty v Čechách)
  - 1634 – švédske vojská porazené pri Nördlingene
  - 1635 – mier
4. *fáza – francúzsko-švédsko vojna (1635 – 1648):*
- kardinál Richelieu sa spojil s Nizozemskom a vypovedal Španielsku vojnu, čím sa Švédovi opäť uvoľnila cesta do Nemecka
  - Španieli ovládli severné Nemecko a vtrhli do Čiech (1636 obsadili Prahu)
  - napriek víťazstvu spojencov (1636 – 1637) a ich vojenskej prevahe nemali dost' síl na konečné víťazstvo ⇒ rokovania o mieri
  - rokovania sa začali už roku 1644 v protestantskom Osnabrückeri (rokovania so Švédmi) a v katolíckom Münsteri (rokovania s Francúzskom) a zúčastnili sa ich všetky európske štáty okrem Anglicka, Dánska a východných štátov
  - 1648 – Vestfálsky mier
  - dohoda – obnovenie stavu z roku 1624 ⇒ Francúzsko sa stalo poprednou mocnosťou a rozšírilo svoje územie o Alsasko, Švédsko ovládlo takmer celé pobrežie Baltského mora a ústie Odry, Labe a Vesery, roztrieštenosť Nemecka a samostatnosť jednotlivých nemeckých kniežat bola potvrdená, moc cisára sa ešte väčšmi oslabil a Habsburgovci neobhájili hegemoniu v Európe
- *význam:*
    - dovtedy najdrahšia, najničivejšia a najrozsiahlejšia vojna
    - prvá vojna medzi feudálnymi štátmi, na ktorej sa aktívne zúčastnil svet, kde zvíťazila buržoázia (Nizozemsko)
    - vojna prehĺbila rozdiely medzi západnou, strednou a východnou Európou (stredná a východná Európa sa postupne stávali odberateľmi západoeurópskych remeselných výrobkov a dodávateľmi surovín a poľnohospodárskych výrobkov, západná Európa pokračovala v nastúpenej ceste kapitalistického vývoja a stredná a východná Európa hospodársky a politicky zaostávali)

SPOR HABSBUROVCOV S TURKAMI A POVSTANIE FRANTIŠKA RÁKOCIHO II.

- Habsburgovci na tróne:
  - Ferdinand II. Habsburský (1619 – 1637)
  - Ferdinand III. Habsburský (1637 – 1657)
  - Leopold I. Habsburský (1657 – 1705)
- aj po tridsaťročnej vojne naďalej prebieha silná centralizačná a rekatolizačná politika Habsburgovcov, sú dokonca schopní dohodnúť sa s Turkami, aby nepodporovali stavy
- 1663 – Turci dobytú Nové Zámky
- 1664 – Leopold I. podpisuje nevýhodný Vášvarký mier - toleruje územie Turkov (tento mier je však nevýhodnejší pre stavy než pre neho)
- Veselényho povstanie – proti Habsburgovcom – prezradené, zradcovia popravení
- povstanie Imricha Tököliho (z Kežmarku):
  - 1678 – chce ísť za uhorského kráľa (→ „slovenský kráľ“)
  - snem v Bratislave – uhorská koruna je dedičná iba pre habsburgovcov a iba po meči ⇒ koniec povstania (1687)
- 1683 – Turci chcú dobyť Viedeň, ale nepodarí sa im to (obrana – Ján Sobieski, Eugen Savojský); začiatok konca ich moci v Uhorsku
- 1685 – naspäť získané Nové Zámky

- **1687 – prešovské jatky – 24 protestantských mešťanov je popravených** (generál Caraffa)
- **1699 – Karlovecký mier, koniec Turkov na Slovensku**
- **rastie aj ľudový odpor – Juro Jánošík – popravený 1713 v Liptovskom Mikuláši**
- **povstanie Františka II. Rákociho (1703 – 1711):**
  - **Habsburgovci sú zamestnaní sporom o španielske dedičstvo**
  - najväčšie – až 60 000 vojakov
  - „za vlasť a za slobodu“
  - **účastní sa šľachta, ľud, zemanovia, mešťania**
  - Ľudovít XIV. aj Peter I. požiadaní o pomoc
  - **1707 – Habsburgovci zosadení z trónu, celé Slovensko pod kontrolou**
  - **1708 – mobilizácia habsburských vojsk, porážka povstalcov pri Trenčíne**
  - **1711 – Szatmársky mier, koniec povstania**

BAROK

(polovica 16. – koniec 18. storočia)

- „pera nepravidelného tvaru“
- veľkoleposť, zložitosť, dynamickosť, pompéznosť, cieľom je zapôsobiť na city človeka, vytvoriť ilúziu, že sme v náručí Boha
- architektúra:
  - masívne budovy, pôsobia aj z diaľky, portál je bohato členený, kruhový a elipsový tvar, konkávne a konvexné krivky, okná s výškou nadobúdajú okrúhlosť, špirálovité stĺpy, veľmi zložité strechy (kopule), hra svetla (osvetľovacie otvory oproti oltáru, ...)
  - doplnky – maľby a plastiky – naturalistické a dynamické (nepozerajú všetci k Bohu ako v gotike); záhrady
  - okrem cirkevných stavieb sa stavajú aj svetské domy
  - predstavitelia:
    - Bernini – Kolonáda – symbol kresťanstva, zobrazuje objímajúce ruky cirkvi, chrám svätého Petra, baldachýn (strieška), obelisk z Egypta
    - Guazini
  - pamiatky:
    - jezuitský kostol II Geza
    - Versailles
    - Rakúsko – Belveder, Schönbrunn
    - Berlín – Sanssouci
    - Bratislava – kostol sv. Trojice, Milosrdných bratov, svätej Alžbety, Donnerova socha svätého Martina v Dóme svätého Martina
- maliarstvo:
  - výrazy v tvárach – až prehnane expresívne
  - rafinované osvetlenie (šerosvit – zvláštny druh maľby, v ktorom postavy, tváre a veci vykukujú z okolia)
  - korene – v Taliansku:
    - najslávnejší maliari – z Bologne – rodina Carracciocov (zakladatelia bolonskej školy) – žiak Guilo Reni – mytologicky a nábožensky ladené obrazy
    - najväčšia postava – Caravaggio – veľký talent, maľuje mytologické motívy, avšak veľmi nevšedne (napr. boha Bakchusa zobrazil ako obyčajného človeka – Chorý Bakchus, Večera v emaurách, Narcis, Ukladanie do hrobu)
  - Španielsko:
    - El Greco – emigruje z Kréty, ovplyvnený Byzanciou ⇒ zvýšená farebnosť a dynamickosť jeho diel, nerešpektuje proporcie tela
    - Velasquez – portréty
  - Holandsko – hlavne portréty – Rubens, Rembrandt

OSVIETENSTVO

(17. – 18. storočie)

- **súbor myšlienkových prúdov a politických postojov, ktoré majú tieto spoločné znaky:**
  - **viera → rozum**
  - **cirkevné dogmy → vedecké poznanie**
  - **fatalizmus → náboženská tolerancia**

- **racionalisti (René Descart – rozumové chápanie) aj empiristi (zmyslová skúsenosť) – svet je poznateľný rozumom**
⇒ na základe poznania je možné ho zmeniť k lepšiemu
- **viera v pokrok**
- **deisti – uznávajú Boha, ale tvrdia, že ďalej je svet riadený človekom**
- **veľkí myslitelia:**
  - **Voltaire – ostrá kritika cirkvi, prenasledovaný (O kniežati)**
  - **Charles Louis Montesquie – O duchu zákonov – rozdelenie moci na zákonodarnú, výkonodarnú a súdnu, prirodzené práva človeka, rovnosť všetkých ľudí pred zákonom → americká ústava**
  - **John Lock – prirodzené právo na slobodu, kritika absolutizmu**
  - **Jean-Jacques Rousseau – civilizácia (súkromné vlastníctvo) robí človeka zlým ⇒ späť k prirodzenosti („na stromy“), Emil alebo O výchove**
  - **Daniel Diderot – encyklopédia vied, umení a remesiel (1751 – 1. diel)**
- **reformy v duchu:**
  - **fyziokratov – pôda ⇒ poľnohospodárske reformy (Mária Terézia)**
  - **merkantelisti – obchod (Francúzsko – Colbert)**
  - **ľudová práca – deľba práce – predchodca liberalizmu (Adam Smith)**
- **rozvoj vied – geometria, chémia (nové prvky), medicína (očkovanie), fyzika (elektrina, bleskozvod, teplomer, balón)**
- **1759 – 1. múzeum (Londýn)**
- **akadémie – Francúzsko, Nemecko, Prusko**
- **nová forma vlády (ale nie systému) – osvietený absolutizmus – panovník robí reformy (→ zlepšenie postavenia jeho štátu) v záujme ľudu a ľud chápe, že panovník robí reformy v ich záujme**
- **osvietenský panovníci – Mária Terézia, Jozef II., Peter I., Katarína II., Fridrich I., Ľudovít XIV.**

UHORSKO PO TRIDSAŤROČNEJ VOJNE

Karol VI.

(1711 – 1740)

- **nemá mužského potomka, iba 3 dcéry ⇒ snaží sa im zabezpečiť trón**
- **1713 – pragmatická sankcia – Habsburgovci dedia trón aj po praslici (zároveň však obetoval časť územia – Španielsko (vojna o španielske dedičstvo – 1701 – 1713), aby bola pragmatická sankcia medzinárodne uznaná)**

Mária Terézia

(1740 – 1780)

- **16 detí (6 predčasne zomrelo)**
- **zahraničná politika – udržanie sa na tróne**
- **postavila Schönbrunn**
- **toliar – najlepšia mena na svete**
- **1740 – 1748 – vojna o rakúske dedičstvo – hneď po nástupe na trón – spor Rakúska s Pruskom o Sliezske – stratí Sliezske, ale udrží si panovnícky post**
- **1745 – František Lotrinský – nemecký cisár**
- **1756 – 1763 – 7-ročná vojna:**
  - **znova spor s Pruskom – Prusko si chce ukrojiť ešte väčší kus územia**
  - **ešte viac potvrdené vlastníctvo Sliezska Pruskom**
  - **Rakúsku pomáha Francúzsko a Prusku Anglicko a medzi týmito dvoma štátmi znamená vojna boj o koloniálne panstvo (viď americkú vojnu o nezávislosť)**
  - **Rusko najprv pomáha Rakúsku a Francúzsku, ale potom sa vymení cár, stiahne svoje vojská a Rakúsko prehrá vojnu**
  - **Prusko je potvrdené ako samostatný štát a je to zároveň znak pre Rakúsko, že treba niečo robiť**
- **problémy s uhorským snemom – chce zdaniť šľachtu a cirkev, to sa snemu nepáči, a preto ho prestane zvolávať**
- **reformácie:**
  - **cieľom je stabilizovať krajinu**
  - **treba na ne financie**
  - **nerovnomerné – berie ohľad na menej vyspelé časti (Uhorsko)**

1. *hospodárske:*

- **manufaktúry – Slovensko** (jej manžel František Štefan Lotrinský - spolupráca) – **hlavne pláteníctvo, súkenníctvo, papierne, sklené huty**
- **colná politika – rozdelenie vývoja – Uhorsko je ako agrárny štát obmedzovaný vo vývoze – tovar je silne colne znevýhodňovaný**
- **1767 – tereziánsky urbár:**
  - **spísanie pozemkového vlastníctva – vychádza z fyziokratizmu** (bohatstvo štátu je v pôde)
  - **stanovenie povinností – poddanské dávky sú určované akosťou a veľkosťou pôdy** (→ zamedzeniu samovoľnému zvyšovaniu dávok a daní zemepánmi) – za 1 usadlosť (20 jutár = 25 ha) sa musí odrobiť 104 dní pešo, 52 dní so záprahom ročne + naturálne dávky + desiatok + deviatok
  - **nové plodiny v poľnohospodárstve zo zámorských oblastí (zemiaky)**

2. *školské:*

- **Ratio Educationis – povinná školská dochádzka – 1777**
- **rozdelenie škôl na nižšie (triviálne) školy (materinský jazyk), mestské školy a vyššie školy- akadémie a univerzity (latinčina a nemčina)**
- **zakladanie škôl (banská akadémia – 1770)**

3. *správne – centralizácia (Viedeň je centrum a Bratislava je sídlom miestodržiteľ'a)*4. *vojenské reformy:*

- **povinná vojenská služba**
- **zakladanie vojenských škôl**
- **financovanie (podpora) výzbroje vojska**

5. *Iné – zdravotnícka komisia (zabraňovanie šíreniu nákaz), požiarne zbory, budovanie murovaných domov proti požiarom, súdnicstvo (už nie sú upaľované čarodejnice)*

- **1765 – po smrti jej manžela sa jej syn Jozef II. stáva spoluvládcom**

Jozef II.

(1780 – 1790)

- „všetko pre ľud, nič prostredníctvom ľudu“
- väčšina jeho reforiem (100 – 200) bolo zrušených po jeho smrti
- háda sa s matkou, kritizuje ju
- **cirkevné reformy:**
  - **1781 – tolerančný patent – tolerovanie iných náboženstiev** (aj židovského, ktoré Mária Terézia prenasledovala)
  - **chcel cirkev podriadiť štátu, aby bola kontrolovaná**
  - **rušil žobravé rády a niektoré cirkevné sviatky** (zo 47 zostalo 27)
- **školské reformy:**
  - **zakladanie dedinských škôl**
  - **predĺženie školskej dochádzky**
- **hospodárske reformy:**
  - **spísanie prenajatej pôdy**
  - **číslovanie domov**
  - **sčítanie obyvateľstva**
- **správne reformy:**
  - **10 administratívnych okresov (dištriktov)**
  - **ako úradný jazyk chce nemčinu** (neveľký zdar)
- **sociálne reformy – zrušenie nevoľníctva** (všetci sú osobne slobodní) – **1781 – 1785, zrušenie mučenia**
- **generálne semináre – kňazi majú byť aj akási sociálni pracovníci** (→ Juraj Fándly)
- **nad'alej nezvoláva uhorský snem**
- **v rakúskej monarchii žijú Slováci, Chorváti, Srbi, Zakarpatskí Rusíni, germáni, Rumuni**
- **1783 – správa presťahovaná do Budína**

VZNIK PRUSKÉHO KRÁĽOVSTVA

- **Braniborsko získalo v tridsaťročnej vojne nové, ekonomicky veľmi významné územie na západe (dolný Rýn) a na východe (Pomoransko, východné Prusko)**
- **braniborsko-pruský štát položil základy pruského kráľovstva, ktoré vzniklo r. 1701**
- **opora – silná armáda**
- **v 17. storočí zlikvidovali pruskí králi stavovskú opozíciu**

- kapitalizmus sa tu vyvíja postupne, reformami, pomalým vzrastaním nových prvkov
- **Fridrich II. Veľký (1740 – 1786):**
  - 1712 – narodil sa v Berlíne
  - 1733 – oženil sa podľa otcovej vôle s brunšvicovou princeznou Alžbetou Kristínou
  - po prevzatí moci v roku 1740 využil oslabenie habsburskej monarchie po smrti Karola VI. a zmocnil sa Sliezska
  - 1785 – založil Spolok nemeckých kniežat, s ktorým aktívne vystúpil proti plánu cisára Jozefa II., najstaršieho syna Márie Terézie, posilniť výmenou rakúskeho Nizozemska za Bavorsko postavenie svojho rodu v južnom Nemecku
  - stretol sa s Voltairom, hrá na husliach, flaute, pre Máriu Teréziu je monštrum
  - reformy:
    - odstrániť škody spôsobené vojnou
    - vojenské, právne, školské a hospodárske

RUSKO PO TRIDSAŤROČNEJ VOJNE

- úsilie o centralizmus a pokusy priblížiť sa vyspelým európskym krajinám vyústili do panovníckeho absolutizmu a do súboru reforiem Petra I.:
  - v mladosti veľa cestoval, veľa skúseností (→ budovanie vojenského vojska)
  - zahraničná politika – snahy o prienik na Sibír, na juh proti Turkom, na sever k Baltskému moru (severná vojna – 1700 – 1721 – úspech); dlhé vojny o prienik k Čiernemu a Baltskému moru
  - reforma armády, daní, orgánov štátnej správy, ...
  - viaceré jeho reformy neprežili svojho tvorca, neznesol žiadny odpor (dal popraviť aj vlastného syna)
  - prispôbenie Ruka ostatnej Európe, Rusko sa stáva natrvalo svetovou mocnosťou
- Katarína II.:
  - pokračovanie vo vnútornej reorganizácii ríše (→ šľachticko-nevoľnícky štát)
  - podporuje vedu a umenie, baníctvo na Urale, zahraničný obchod, kolonizáciu pustých miest Ruska
  - stará sa o školstvo – založila školu delostrelcov, obchodnú školu, školu pre šľachtické dievčatá i mešťanov, zakladá mestské školy a akadémie
  - úspech v boji s Turkami (→ získané čiernomorské pobrežie)
- nevoľnícke povstania (až sedliacke vojny):
  - Ivana Bolotnokova (1606), Stepana Razina (1670), Jemel'jana Pugačova (1773 – 1775)
  - za dobrého cára, proti feudálnemu vlastníctvu bojarov
  - výsledok – upevňovanie nevoľníctva

FRANCÚZSKO PO TRIDSAŤROČNEJ VOJNE

- parlament – snem v Anglicku, kongres v USA, ríšsky snem v Nemecku
- 1453 – po storočnej vojne – krajina je centralizovaná, vládne Ľudovít XI., kráča k absolutizmu
- v 16. storočí vzniká kráľovská rada – stredná a drobná šľachta (menej podnikaví vstupujú do vojska)
- vysoká šľachta si kupuje kráľovské úrady a žije na kráľovskom dvore
- deväť desiatín obyvateľstva – poľnohospodárstvo, odvádzajú dvojtretinové dane
- sú tu bezzemkovia, ktorí sa zamestnávajú v cechoch (→ námezdní pracovníci)
- chýbali tu obchodníci, panovník ich nahrádzal, lebo vedel, že z obchodu mu pôjdu peniaze
- kardinál Richelieu:
  - **buďuje absolutizmus** – rodová šľachta je nahradená úradníckou šľachtou
  - taktika počas 30-ročnej vojny, má zásluhu na prvenstve Francúzska v Európe po tridsaťročnej vojne (získal Alsasko)
- tridsaťročná vojna tu oslabil dlhodobý zápas o upevnenie ústrednej štátnej moci – tento vývoj dokončil až Ľudovít XIV. vytvorením absolutistickej monarchie:
  - vysoká šľachta je odsunutá z účasti na vláde, panovník sa opiera o radcov a ministrov zo stredných vrstiev a o úradnícku šľachtu
  - právomoc miestnych vlád a mestská samospráva je oslabená
  - významná opora – polícia
  - kontrola krajiny – kráľovskí úradníci a byrokratický štátny aparát
  - ideová jednota – katolícka cirkev, prenasledovanie odporcov
  - rozvoj kapitalistických vzťahov, ktoré sú však využívané na posilnenie feudálneho systému
  - vzor pre všetkých panovníkov väčšiny európskych krajín

- **Ludovít XIV.** (1661 – 1715):
  - **vytvoril absolutistickú monarchiu**
  - „štát som ja“, „kráľ Slnko“
  - **opora – stála armáda** (dodržiavanie zákonov), **ministri** (vyberanie daní, menovaní panovníkom) **cirkev** (nantský edikt (1685) umožňujúci slobodu vierovyznania je zrušený)
  - **presadzoval katolicizmus** (1 štát, 1kráľ, 1 cirkev), **nenávidel protestantov** (⇒ opúšťajú Francúzsko)
  - dôležité je, že **rozhodoval iba panovník**, nie ministri
  - snaha dobehnúť Anglicko
  - **získal Luisianu, ale prišli o ňu v sedemročnej vojne**
  - **reorganizácia vojska, rozšírenie prirodzených hraníc** (Alpy, Pyreneje, Rýn)
  - vojna o španielske dedičstvo – jeho vnuk, ale Ludovít IV. podpísal, že sa nikdy nespojí Španielsko a Francúzsko
  - **hospodársky rozvoj:**
    - **merkantilistická teória** – základ bohatstva štátu je v drahých kovoch ⇒ **zákaz ich vývozu**
    - **zakladanie manufaktúr**
    - **penikanie do kolónií**
    - úpravy ciest, budovanie prieplavov
  - **finančné problémy** – míňal veľa peňazí (napr. na Versailles, na sedemročnú vojnu, ...):
    - **výborný minister financií Colbert** – vychádza z **merkantilizmu** – dôraz na obchod
    - **aktívne finančníctvo** – **obmedziť dovoz a zvýhodniť vývoz a domáci trh**
    - **nový výborný tovar** – **víno, sklo, hodváby, parfém, chov priadky morušovej (odvoz do kolónií)**
    - **budoval prístavy, obchodné loďstvo**
    - **výdavky stále vyššie než príjmy** ⇒ Francúzsko sa topilo v dlhoch

Veľká francúzska revolúcia

(1789 – 1815)

- veľký význam pre svet
- **presadenie demokratizmu, liberalizmu, dôležitý je občan, rovnosť medzi ľuďmi**
- **príčiny:**
  - **sociálny, finančný, politický problém**
  - **najľudnatejšia krajina** (1700 – 1790 vzrast až o 7 mil. – populačná explózia)
  - **1. stav** (0,5% obyv.) s **2. stavom** (1,5% obyv.) majú spolu **65% pôdy, 98% ľudí vlastní dohromady iba 35% pôdy** ⇒ ľudia nie sú spokojní
  - **7 neúrodných rokov, v sedemročnej vojne stratená Luisiana**
  - **pokusy o zdanenie šľachty a cirkvi sú neúspešné** (minister Necker)
  - **Francúzsko je zadlžené, zvyšuje sa deficit štátneho rozpočtu**
  - **osvietenci chceli rovnosť ľudí**
  - ⇒ **absolutizmus neúnosný, nestačí opravovať, systém treba vymeniť** ⇒ **treba reformáciu – radikálna zmena** ⇒ **treba VFR**
- **priebeh:**
  - **Ludovít XVI.** zvolal **generálne stavy – otázka daní:**
    - účastníci sa **pohádajú**, či sa má **hlasovať podľa počtu ľudí alebo 1 hlas/stav**
    - príslušníci 3. stavu odchádzajú zo snemu
  - **17. 6. 1789 – Národné zhromaždenie** – keď sú prijaté nové zákony, ustúpia
  - **14. 7. 1789 – ľud dobyje Bastilu** (symbol absolutistickej vlády – politické väzenie)
  - **4. 8. 1789 – prijatý dekrét, ktorý ruší feudalizmus, šľachta musí platiť dane, zrušený desiatok**
  - **28. 8. 1789 – Prehlásenie práv človeka a občana** – kopíruje Americkú deklaráciu práv → **všetci sú si rovní** → **sloboda, rovnosť, bratstvo; sloboda podnikania**
  - **pred ústavou vznikali diskusné spolky:**
    - **klub Jakobínov** – najradikálnejší – ľavica
    - **Gironde** – obchodníci – pravica
    - **Sansculoti** – neskôr mimovládna opozícia
  - **3. 9. 1791 – Ústava:**
    - vyhlásená **konštitučná monarchia**
    - **zákonodarné zhromaždenie** – prevaha – „bahno“ – poslanci, ktorí sa dajú kúpiť (Girondou alebo Jakobínmi)
    - **kráľ má výkonodarnú moc, ale je obmedzený, má právo veta** (stiahnuť zákon)
    - **sloboda tlače, zhromažďovania, cirkvi, prejavu**

- po vzniku novej ústavy a zákonodarného zhromaždenia sú problémy:
  - problém s hranicami – okolité monarchie (Rakúsko, Prusko) sú proti demokracii vo Francúzsku
  - vnútropolitické problémy – finančná kríza (už nefunguje starý a ešte nefunguje nový daňový systém), ktorú musí zákonodarné zhromaždenie riešiť ⇒ konfiškujú cirkevnú pôdu, vystavujú asignáty (cenné papiere, ktoré sú kryté cirkevnou pôdou; po čase strácajú hodnotu)
  - rastú ceny potravín, nezamestnanosť, sú priepastné rozdiely medzi občanmi
- vytvára sa protifrancúzska koalícia a treba rozhodnúť, či začne Francúzsko vojnu:
  - Gironda (Brissot) tvrdí, že treba hneď začať vojnu a poraziť nepriateľov
  - Jakobíni (Robpiere) tvrdia, že Francúzsko momentálne nie je pripravené na vojnu, že treba najprv urobiť nevyhnutné reformy a až potom viesť vojnu
  - kráľ (Ľudovít XVI.) je s Girondou, lebo potom môže viesť tajné rokovania s nepriateľmi
  - začína boj o hlasy z „bahna“ a hlasovanie vyhrá Gironda (1792)
  - vyhlásenie – „vlast' v ohrození“ – zbierajú dobrovoľníci (až 20 000)
  - francúzska armáda je v rozklade (šľachta, čiže dôstojníci, emigrovala ⇒ je dezorganizovaná a zle zásobená), a preto je Rakúsko s Pruskom úspešné, dostanú sa až pred brány Paríža (vojvoda Brunšvický chce vydať kráľa a vyhráža sa zrovnaním Paríža si zemou)
  - Sansculoti vnútri Paríža vyhlásia kráľa za zradcu a donútia zákonodarné zhromaždenie, aby ho zosadilo a vyhlásilo voľby (10. 8. 1792)
- september 1792 – je vyhlásená republika:
  - vzniká nový zákonodarný orgán – konvent (prevažu tu však majú republikáni – Gironda)
  - Gironda – hospodársky liberalizmus, rozšírenie trhov pre francúzske výrobky (aj za cenu vojny), výkonná moc v rukách bohatých, proti riadenému hospodárstvu
  - Jakobíni – radikálni – demokracia, riadené hospodárstvo, proti veľkým vlastníctvám, za výnimočné súdy, právo na prácu, platená PN, volebné právo pre všetkých bez ohľadu na majetok
  - vyhlásenie – „vojna oslobodzovania“ (sloboda, rovnosť, bratstvo), výhry bitiek – Valmy (1792), Worms, Frankfurt, dobyté Belgicko
  - Gironda sa chce s kráľom zmieriť, ale Jakobíni ho r. 1793 popravujú za vlastizradu ako občana Kapeta ⇒ poštvú si proti sebe aj Španielsko a Anglicko
  - Francúzsko má nového nepriateľa, začínajú porážky, vznikajú roľnícke nepokoje (Vendeé), ktoré musí Gironda potláčať
  - agitátori (žurnalisti) kritizujú vládu, predkladajú návrhy – chcú určiť cenové maximum a sociálne podpory pre obyvateľstvo (Jean Roxu, Hébert)
  - je založený Výbor pre verejné blaho, ktorý kontroluje dodržiavanie nariadení vlády (predseda – Danton)
  - Gironda sa obáva Jakobínov, a tak dá zatknúť všetkých ich hlavných predstaviteľov ⇒ parížsky ľud sa vzbúri, oslobodí Jakobínov
- 2.6.1793 – Jakobíni preberajú vládu (Jakobínsky prevrat, Jakobínsky revolučný teror):
  - chcú ukončiť revolúciu:
    - štátna kontrola cien – určené maximum
    - cirkevná pôda je predávaná aj po malých kúskoch
    - nová ústava – návrat k deklarácii práv človeka a občana, sociálne zákony (PN, ...), povinnosť bojovať proti nelegitímnej vláde, prešla referendum (4 mil. nehlasovali, iba 17 000 bolo proti)
  - reorganizácia vojska – zlepšený systém zásobovania, vylepšená výzbroj ⇒ ku koncu vlády vojenské úspechy
  - nový revolučný kalendár
  - odpor Girondy ⇒ upevnenie ústrednej vlády ⇒ popretie demokratických princípov, ktoré predtým hlásali
  - založený Výbor pre verejnú bezpečnosť, ktorý nie je kontrolovaný konventom
  - vzniká „zákon o podozrivých“ (niečo ako proskripcie) – prenasledovaní sú aj nevinní ľudia
- júl 1794 – prevrat:
  - Robespierovi ponúkli prehlásiť sa za diktátora, on odmietol ⇒ Thermidoriánsky (júlový) prevrat, Robespierre je zatknutý a popravený bez súdu, k moci sa dostávajú Thermidoriáni
  - znova nekontrolovaná voľnosť podnikania, štátna kontrola cien zrušená
  - 1795 – nová ústava – zachovaná republika s obmedzenými občianskymi právami, moc majú obchodníci, výkonnú moc má Direktorium (5 členov, ktorí sú volení radou starších – muži nad 40 rokov)
  - 1796 – Sprisahanie (povstanie) rovných – Grakchus Babeuf – myšlienky spotrebného komunizmu – spoločné vlastníctvo, sociálna rovnosť – prezradení, popravení
  - úspechy na bojiskách (Fleurus)
  - prvý krát používa vojsko ako nástroj moci

- **1795** – separátny mier s Pruskom
- **1796** – **Napoleon Bonaparte** sa chce dostať **do Talianska**, neskôr tu **dobýva Miláno, Rím, Neapol** a vznikajú republiky závislé na Francúzsku
- **Direktorium** sa chce **zbaviť konkurencie Veľkej Británie**, a preto chce **zaútočiť na jej provincie v Indii**, pošle tam vojsko, ale to sa dostane len po **Sýriu** – sú tam Turci, ktorí ho zastavia
- **1799** – **Napoleon** je v **Egypte**, **nájdienie Roseckej dosky** (z nej rozlúštil Champolion hieroglyfy)
- **Napoleon Bonaparte:**
  - **9. novembra** (18. brumaire) **1799** – je do **Paríža** **povolaný proti Jakobínom**, **rozpráši Jakobínov**, **rozpuští Direktorium** a **stáva sa 1. konzulom** (dohromady sú 3)
  - **1804** – **stáva sa cisárom**
  - **vnútorné úspechy** – **Code civil (1804 – 1810):**
    - **zákonník**
    - **založený na súkromnom vlastníctve**
    - **uplatňovaný vo všetkých dobytých krajinách**
  - **1801** – **konkordát s pápežom** – zmena vzťahov s cirkvou
  - **hospodárske reformy** – **rozvoj pláteníctva, súkenníctva, cukrovarov**
  - **budovanie ciest, kanalizácie**
  - **dobrý daňový systém**
  - **opora** – **tajná polícia**
  - **1810** – **vrchol moci**
  - **výborná armáda**
  - **výboje:**
    - **1803** – chce sa vylodiť v Anglicku, ale nepodarí sa mu to
    - **1805** – **námorná bitka pri Trafalgare** – **neúspech**
    - **1805** – **bitka 3 cisárov pri Slavkove** (rakúsky, ruský, francúzsky) – **porazí ich**, rakúsky cisár mu dáva svoju dcéru Máriu Luisu za manželku, Bratislavský mier
    - **SRRNN je premenená na Rýnsky spolok**, **časť Poľska sa stáva Varšavským vojvodstvom**
    - **1806** – **porazí Prusko**, vpochoduje do Berlína
    - **1806** – **kontinentálna blokáda** – **nie je dovolený predaj anglických výrobkov v Európe** (problém – Francúzsko nestíha pokrývať produkciu)
    - **1807** – **Tylž** – **mier s Ruskom** (cár sa pripája k blokáde, ale má voľné ruky čo sa týka Čierneho mora)
    - **1808** – **povstanie v Španielsku** – rieši **dosadením svojho brata Jozefa za kráľa**
    - **1812:**
      - **Rusko porušuje kontinentálnu blokádu**
      - **Napoleon sa vydá do Ruska**
      - **vojsko je v Rusko bez zásob**, **prichádza „ruská zima“** a **Moskva** (tú chceli dobyť) je **vyst'ahovaná a vypálená** (→ **stratégia – Kutuzov**) ⇒ **po čase sa dáva na útek**, **Napoleon uteká od vojska**
      - **prvá veľká porážka**
    - **Napoleon buduje nové vojsko**, **klesá mu popularita**, lebo berie do vojska aj starších ľudí
    - **1813** – **bitka pri Lipsku** – **porážka** → **Napoleon ide na ostrov Elba** → **vráti sa naspäť**, **nastolí znova cisárstvo (100-dňové)**
    - **1815** – **bitka pri Waterloo** – **porážka** → **ostrov svätej Heleny** – **strážnený** → **zomiera tu**
- **význam:**
  - **VFR bola späť s násilným zavádzaním francúzskeho hospodárskeho a politického systému** (zrušenie nevoľníctva, zavádzanie občianskeho zákonníka, daní, náboženskej slobody, ...) ⇒ **v dobytých krajinách sa urýchl'ovala likvidácia feudalizmu a podporoval rast miestnej buržoázie**
  - **národné uvedomenie sa v dobytých krajinách**

EURÓPA V ROKOCH 1815 – 1847

- **2 tendencie:**
  - **obnova starých monarchií**
  - **zvrhnutie starých monarchií** – **neúspešné**, **2 ciele** – **občiansko-právny a národno-oslobodzovací**
- **ovplyvnenie z Veľkej francúzskej revolúcie** – **myšlienkové smery:**
  - **liberalizmus** (Gironda):
    - **z deklarácie práv človeka a občana**
    - **občan je neobmedzovaný štátom**, **pokiaľ neporušuje zákon**

- štát garantuje slobodu slova, zhromažďovania sa, súkromného majetku
- politická moc je v rukách hmotne nezávislých – tých, ktorí platia dane, ale nedostávajú mzdu – buržoázie
- kritika cirkvi – aby nevychovala ľudí
- hospodársky liberalizmus – sloboda podnikania, obchodovania, slobodný trh bez kontroly štátu
- demokratizmus (Jakobíni):
  - ako opozícia liberalizmu
  - vláda ľudu, odmieta iba formálnu rovnosť občanov
  - každý občan má právo voliť a byť volený, podieľať sa na politickej moci
  - radikálni – štát má na starosti riešenie sociálnych otázok – zabezpečuje právo na prácu, náhradu mzdy
- snaha o presadenie národných práv:
  - počas VFR vzniká nový názor na národ:
    - je to pospolitosť občanov rovných pred zákonom, ktorí sú spájaní záujmami, cieľmi, minulosťou, 1 kompaktným územím
    - každý člen má bojovať za národné ciele (vlastenectvo) → nadraduje svoj národ nad iné (nacionalizmus) → nenávidí iné národy (šovinizmus)
  - Herder považuje za najdôležitejší znak národa jeho jazyk
  - 1. polovica 19. storočia:
    - vznikajú hnutia študentov a ich učiteľov uvedomujúce si v rámci jazykovej odlišnosti svoj národ → otvárajú druhým oči → národnooslobodzovací boj (národné hnutie – zápas o rovnoprávnosť národa)
    - motor – priemyselná revolúcia – zavádzanie strojov do výroby → rozvoj obchodu, vyššia produktivita, rýchlejšia doprava, rozvoj finančníctva (banky) → buržoázia chce mať podiel na moci
    - vznik revolúcií (1848 – 1849)
- 1815 – Viedenský kongres:
  - stretávajú sa tu 4 štáty, ktoré mali najväčšiu zásluhu na porážke Francúzska – Veľká Británia, Rusko, Rakúsko a Prusko
  - Francúzsku sú udelené pôvodné hranice, na trón sa dostávajú Bourbonovci, sú tu okupačné vojská
  - Rusko získa do svojich rúk Varšavské vojvodstvo a má voľné ruky čo sa týka Balkánu (ochranca pred Turkami)
  - Prusko získava skoro polovicu Sliezska a predné Pomoransko
  - Rýnsky spolok sa mení na Nemecký spolok (asi 37 kniežatstiev + 4 slobodné mestá – Hamburg, Bremen, Frankfurt, Lübeck) – je tu spolkový snem vo Frankfurte, v ktorom má hlavné slovo Rakúsko a jeho konkurenciou je Prusko
  - Taliansko je rozdrobené, sever je rakúskou dŕžavou, stredotalianske štáty sú pod rakúskym vplyvom, Neapolsko – Bourbonovci, Rím – pápež
  - Anglicko získava Maltu, Iónske ostrovy, strategické body v Antilách a v Indickom oceáne a Helgoland
  - konajú sa periodické kongresy – 1818 – Cauchy:
    - treba vymyslieť systém, ktorý by zabezpečoval, že nevypuknú žiadne revolúcie → Svätá aliancia – v prípade revolúcie sa zídu a zasiahnu (najaktívnejší zástanca – rakúsky kancelár knieža Metternich – chce zabrániť liberálnym a demokratickým zmenám v medzinárodných vzťahoch a vo vnútornej politike)
    - je tu návrh, aby aj Francúzsko bolo pribrané, nakoniec sú iba stiahnuté vojská z jeho územia a Francúzsko môže navštevovať kongresy ako pozorovateľ, po čase je tiež pribrané

BURŽOÁZNE REVOLÚCIE A NÁRODNOOSLOBODZOVACIE HNUZIA V EURÓPE PO VIEDENSKOM KONGRESE

- 1. vlna – Taliansko, Španielsko, Portugalsko, Rusko, Grécko
- 2. vlna – Francúzsko, Belgicko, Poľsko, Nemecko, Taliansko
- smerujú k uplatňovaniu liberálnych myšlienok občianskej slobody, jednoty, nezávislosti a politickej svojbytnosti

Belgicko

- 1830 – vzniká ich vlastný nezávislý štát (konštitučná monarchia)
- jedna z najrozvinutejších krajín

Latinská Amerika

- padlo koloniálne panstvo Španielska a Portugalska, vznikajú nezávislé štáty

- **problémy, chaos** ⇒ **pôda zostáva veľkostatkárom**
- nové štáty sú **oslabované** stálymi **prevratmi**

Poľsko

- **poľské kráľovstvo = Kongresovka**
- spojené s Ruskom personálnou úniou
- ústava – poľská autonómia, avšak roľníci sú stále nevoľníci
- 1832 – roľníci dostávajú pôdu do vlastníctva
- **november 1830 – poľské povstanie:**
  - politický vodca – Joachim Lelewel
  - **cieľ – oslobodiť Poľsko**
  - hnutie **nemá podporu roľníkov** (nechce zrušiť nevoľníctvo)
  - **cárske vojská** prichádzajú do Varšavy, **likvidujú povstanie**, Kongresovka sa dostáva pod okupačnú správu
  - mnohí vzdelanci museli emigrovať (Mickiewicz, Lelewel, Chopin)

Balkán

- snaha uvoľniť sa od Turecka

Srbsko

- pomoc Ruska
- **1830 – Srbsko je uznané ako samostatné kniežatstvo pod tureckou zvrchovanosťou**
- uzákonenie súkromného vlastníctva pôdy
- chcú konštitučnú monarchiu a zjednotenie srbských území

Bulharsko

- príliš blízko Turkov ⇒ 30. – 40. roky – iba formovanie národnooslobodzovacích názorov

Grécko

- najvýznamnejšia národná pospolitosť v Turecku – na svojom území + roztrúsení po celej ríši
- Gréci majú vplyv v hospodárskom živote, v štátnom útvere a v cirkvi (pravoslávna)
- **1830 – Grécko sa stáva dedičnou monarchiou**

Rumunsko

- **1831 – 32 – autonómia moldavského a valašského kniežatstva**
- kultúrny vzostup ⇒ oslobodenie od cudzích vplyvov
- nevoľníctvo ostalo

Veľká Británia

- **robotnícke povstania:**
  - zavádzanie strojov do výroby v rámci priemyselnej revolúcie znamenal prepúšťanie robotníkov z ich miest
  - robotníci sa po krátkom čase začali búriť – rozbíjali stroje, ...
  - neskôr si uvedomili, že ich nepriateľom nie sú stroje, ale kapitalisti a začali prechádzať na vyššie formy boja – **zakladali si podporné a odborové spolky, spolu so štrajkovým hnutím sa šírilo aj družstevné hnutie, ktoré malo zlepšiť životné podmienky robotníkov**
- **chartistické hnutie:**
  - 30. – 40. roky 19. storočia
  - názov podľa prijatého programu – charty z roku 1836
  - demokratizovať spoločenské pomery cestou parlamentnej reformy, proti politike bezprávia voči robotníctvu a za všeobecné volebné právo
  - bola zostavená petícia adresovaná snemu – 1,25 mil. podpisov – požiadavka ľudovej vlády (chráni slobodu, dobro všetkých, zodpovedá sa iba ľudu)
  - **má masovú podporu, ale nie je dobre organizované a ideovo jednotné ⇒ oslabenie revolučnosti, zmierenie s kapitalistickou realitou**

- **1832 – volebná reforma, ktorá prispôsobovala politický režim konštitučnej monarchie novým požiadavkám priemyselného rozmachu**

Nemecko

- silné hnutie – študenti a učitelia:
  - **zjednotenie – 1817** (300. výročie pribitia Lutherových téz) vo Wartburgu
  - **radikálna skupina chce spáchať atentát, ale nepodariť sa ⇒ Metternich r. 1819 v Karlových varoch uzákoní Karlovarské uznesenie – zákaz akademickej slobody, študentských spolkov, ...**
- početné nepokoje ⇒ **presadenie celonárodných požiadaviek, liberálnych a ústavných reforiem**
- **1818 – pruské colné zákony – začiatok ekonomického zjednocovania Nemecka Pruskom**
- **1834 – založenie Nemeckého colného spolku**

Francúzsko

- **1824 – na tróne je monarchista Karol X. – zruší snemovňu, urobí monarchiu**
- **1830 – júlové povstanie, Karol X. uteká, vzniká dočasná liberalistická vláda, ústava, zvolený nový kráľ – Ľudovít Filip → júlová monarchia (1830 – 1848):**
  - 1832 – tajná republiková organizácia Spoločnosť práv človeka a občana
  - 1835 – 1836 – tajná republiková organizácia Spoločnosť rodín
  - 1837 – 1839 – tajná republiková organizácia Spoločnosť ročných období

Rusko

- na začiatku 19. storočia je absolutistickou feudálnou agrárnou monarchiou ovládanou veľkostatkárskou šľachtou – nevoľníctvo, samodržavie, ruská nadvláda nad ostatnými národmi v ríši a pravoslávna cirkev predstavovali hlavné zdroje vnútornej i zahraničnej politiky
- vývoj kapitalistickej výroby (napriek nepriaznivým podmienkam), rozklad priemyselných vzťahov → všeobecná kríza feudalizmu v 30. rokoch 19. storočia
- rast opozície politického režimu ⇒ protifeudálne hnutia roľníkov, narastanie odporu utláčaných národov, formovanie revolučno-demokratickej ideológie
- **dekabristi:**
  - formuje sa revolučné povedomie časti vzdelanej šľachtickej mládeže, ktorá začína zakladať tajné organizácie, ktoré majú likvidovať nevoľníctvo a ustanoviť konštitučnú monarchiu
  - **Južný spolok** (1821 – Ukrajina):
    - **vodca – Pestel**
    - **nastoliť republiku, zrušiť nevoľníctvo, zaviesť všeobecné volebné právo, časť šľachtickej pôdy rozdeliť medzi roľníkov**
    - spojili sa so Spoločnosťou zjednotených Slovanov, ktorá chcela založiť zväz slobodných slovanských národov – najdemokratickejší prúd v celom dekabristickom hnutí
  - **Severný spolok** (1822 – Petrohrad):
    - **vodca Muravjov**
    - **nie tak radikálni ako Južný spolok**
    - chcú **konštitučnú monarchiu založenú na federatívnom princípe**, kde volebné právo mali mať iba bohatí občania, zrušiť nevoľníctvo, rozdelenie pôdy (ale nie až tak ako v Južnom spolku)
  - **pokus spolkov o povstanie stroskotal**, lebo sa ho zúčastnilo len 3000 vojakov, bez podpory ľudových mas, vedúci členovia boli zneškodnení (obesení, vyhnaní, uväznení)
  - **význam – prvé politické hnutie v Rusku, ktorého program vyjadroval potreby buržoázneho rozvoja ruskej spoločnosti**
- zahraničná politika – prenikanie do Malej Ázie a na Balkán riešením tzv. východnej otázky na úkor Turecka, na expanziu do Ázie a na podporu protirevolučnej politiky v celej Európe

REVOLUČNÉ ROKY 1848 – 49 V EURÓPE

Príčiny a charakter

- **r. 1847 je rok hladu** – neurodia sa zemiaky, ľud (robotníci, roľníci + nezamestnaní) sa búrili
- **hospodárska kríza – nadvýroba, neschopnosť kúpy**
- buržoázia (podnikatelia a obchodníci) chcú podiel na moci ⇒ liberálnu republiku

- počiatok občianskej spoločnosti
- **padajú piliere feudalizmu – všetky revolúcie sú zamerané proti feudálnym prežitkom:**
  - **avicita = nepredajnosť pôdy**
  - **poddanstvo** (nevoľníctvo) – dávky, buržoázia potrebuje slobodnú pracovnú silu, aby ju mohla najat'
  - **stavovské privilégia** – buržoázia nie je privilegovaný stav
- **boj za národnú emancipáciu** – politické požiadavky sú koncipované národne
- **tzv. buržoázno-demokratický charakter** (v čele je buržoázia, keď sa dostane k moci, rýchlo zabúda na ľud)
- veľký podiel na revolúcii má inteligencia – vidí nedostatky feudalizmu
- 1848 – 49 – súria revolúcií, ktoré sa vzájomne ovplyvňovali

Taliansko

- **rozdrobené na niekoľko malých štátov, časť Talianska je pod nadvládou Rakúska**
- ľud túži po národnom zjednotení, vytvorení jednotného štátu, odstránení tyranie a nastolení demokracie
- **1848:**
  - európska revolučná vlna zasiahla aj Taliansko
  - **boj za samostatnosť, proti cudzej nadvláde**
  - Camillo Cavour – teoretik, Giuseppe Garibaldi – praktik
  - **Garibaldi** – „pochod tisícich“ – oslobodiť Sicíliu
  - **1859 – bitka pri Solferine – úplná porážka Rakúska** (podnet na založenie Červeného kríža)
- **1861 – vyhlásenie samostatnosti celého Talianska pod vládou Viktora Emanuela**
- **1870 – pripojenie Ríma**

Rakúsko

- **príčiny napätia:**
  - habsburská monarchia – **absolutizmus** – moc je v rukách cisára a ríše
  - **šľachta má veľké výsady, ľud má poddanské povinnosti**
  - **žije tu veľa národností a národov, ktoré bojujú za národné práva**
  - **kríza 1847**
- **nepokoje:**
  - **11.3. – Praha:**
    - stretnutie predstaviteľov českého národného hnutia
    - **požiadavky:**
      - **utvoriť český zákonodarný snem**
      - **zrušenie poddanstva**
      - **demokratické slobody**
    - koncepcia Františka Falckého:
      - český národ nechce súčasťou nemeckého ⇒ nová koncepcia – austroslavizmus
      - rakúska monarchia bude zachovaná, ale ako federácia s rovnoprávnym usporiadaním
  - **13.3. – Viedeň:**
    - revolúcia
    - **Ferdinand I. prepustí kancelára Metternicha a prisľúbi ústavu**
    - **marcové zákony** (ústupky spôsobené tlakom na cisára):
      - **zrušenie poddanstva pre urbaniálnych poddaných** (podnet uhorského snemu)
      - **zrušená cenzúra**
      - **uznaná právoplatnosť uhorského snemu**
      - **obmedzené hlasovacie právo** (podmienkou je gramotnosť)
      - **feudálne výsady sú zrušené**
      - **zhromažďovacie slobody**
  - **6. – 7. jún – Praha – Slovanský zjazd:**
    - aj Slováci (Štúr, Hurban)
    - aj slovenská otázka sa stáva medzinárodnou
    - **počas zjazdu sa koná povstanie** (barikády na uliciach), ktoré je však **potlačené** (1. významný neúspech revolučného hnutia v Rakúsku)
  - do revolúcie sa zapájajú Maďari, cisár proti nim pošle vojsko, čo vyvolá pobúrenie **vo Viedni a 6.10. tu vypuklo krvavé povstanie ⇒ cisár a snem sa presťahovali do Olomouca**

- **koniec októbra – vojsko pod velením generála Windischgrätza (potlačil aj pražské povstanie) zlikviduje viedenské povstanie**
- po upevnení vládnej moci **odstupuje Ferdinand I. a nastupuje mladý František Jozef I.**
- všetci nepriatelia okrem Maďarov sú zlikvidovaní
- **jar 1849:**
  - **Uhorsko je samostatná krajina (vyhlásenie uhorského snemu)**
  - **vojskám sa nedarí potlačiť povstanie, na pomoc prichádza ruský cár**
- **august 1849 – porážka maďarských povstaleckých vojsk pri Világosi ⇒ koniec revolúcie:**
  - cisár nemohol zrušiť marcové zákony, a tak vydal len oktrojované ústavy (z vôle panovníka):
    - iba obmedzenie marcových zákonov
    - poddanstvo, cenzúra a cechy naďalej zrušené
    - rozvoj školstva
    - sloboda zhromažďovania sa
    - demokratické ústavy
- **dôsledky:**
  - **ciele sa nepodarilo splniť – sklamanie národných snáh**
  - **presadzuje sa cisárska moc**
  - **poddanstvo je zrušené, vytvorené podmienky na slobodné podnikanie**

Slovenské národné obrozenie

- počiatky ešte za Márie Terézie a Jozefa II.:
  - SNO – formovanie moderného kapitalistického slovenského národa
  - Matej Bel, Adam František Kollár
  - obranári – Ján Baltazár Magina (Maďari tu neboli prví), Juraj Sklenár, Juraj Papánek (dejiny)
  - Anton Bernolák, Jozef Ignác Bajza, Juraj Fándly
  - špecifické:
    - neexistuje centrum
    - chýba buržoázia a väčšinou sa obyvatelia zaoberajú poľnohospodárstvom
    - spor katolíci ↔ evanjelici
    - konfesijné rozdelenie
    - dvojitý útlak – germanizačný a maďarizačný
- 3. a 4. vlna:
  - **národnooslobodzovací charakter**
  - **nie iba vzdelanie a osveta, ale aj sociálny problém – poddanstvo**
  - demokratizácia politického života
  - Štúr – evolúcia
  - Kráľ, Francisci – revolúcia
  - **1843 – uzákonená spisovná slovenčina**
  - **1845 – povolenie vydávať Národné noviny**
  - **1848 – vystúpenie na uhorskom sneme**
  - neexistuje jasný politický program – tým sú až Žiadosti slovenského národa:
    - 10.5.1848
    - podnet Štúra, Hurbana a Hodžu
    - 14 bodov:
      1. **rešpektovanie národov na území Rakúsko-Uhorska, vzájomné zmierenie**
      2. **založenie všeobecného snemu, zástupca každého národa by na ňom hovoril vlastnou rečou (a všetci ostatní by mu rozumeli)**
      3. **založenie národných snemov**
      4. **vyslanci na sneme musia byť verní vlasti a ak zradia, budú potrestaní**
      5. **na národných snemoch rokovanie v materinskej reči, ktorá je zároveň úradným jazykom toho národa**
      6. **založenie škôl, slobodné štúdium vo vlastnej reči**
      7. **založenie katedier cudzích rečí na zblíženie národov**
      8. **zástava – symbol národa (naša – červeno-biela)**
      9. **volebné právo pre každého občana, ktorý nie je zradca a má aspoň 20 rokov (volený môže byť od 24 rokov)**
      10. **sloboda tlače**

- 11. **navrátenie majetku, sloboda pre neurbariálnych poddaných – zrušenie poddanstva**
- 12. **oslobodenie Janka Kráľa a Jána Rotaridesa zo Šiah**
- 13. **záver (jeho jasností, vopred ďakujú, ...)**
- 14. **národ treba rešpektovať, ...**
- **Žiadosti neuspeli**, bol vydaný zatykač na Štúra, Hurbana a Hodžu ⇒ Slovanský zjazd v Prahe, ktorý bol prekazovaný revolúciou (6. – 7. júna); vyhlásené stanné právo
- **revolučná cesta – dobrovoľnícke výpravy:**
  - na strane Viedne – vkladajú nádeje do rakúskeho panovníka ⇒ proti Maďarom (Koshut – chce tiež oslobodenie, ale potom chce jednotný národ Maďarov)
  - koncom augusta sa vo Viedni začal organizovať slovenský dobrovoľnícky zbor
  - 16.9.1848 vzniká vo Viedni Slovenská národná rada – najvyšší slovenský politický i vojenský orgán
  - **jesenná výprava:**
    - slovenskí dobrovoľníci na západné Slovensko
    - 19. 9.1848 vyhlásila na Myjave Slovenská národná rada odtrhnutie od Uhorska a vyzvala slovenský ľud do celonárodného povstania
    - koncom septembra vytlačili maďarské ozbrojené národné gardy slovenských dobrovoľníkov zo Slovenska
    - **maďarská vláda nastolila na Slovensku teror** (zatykanie a prenasledovanie slovenských povstalcov, poprava dvoch povstalcov)
  - **zimná výprava:**
    - **po vypuknutí revolúcie vo Viedni v októbri 1848**
    - prvá skupina pôsobí na severnom, strednom a časti východného Slovenska (Těšín – Žilina) – správu v oslobodených oblastiach preberajú do svojich rúk Slováci
    - druhá skupina pôsobí na juhozápadnom Slovensku
    - **Slováci sa obracajú na rakúskeho cisára, ale dostanú len neurčité sľuby, slovenskú autonómiu nedosiahnu (František veľa sľubuje, ale na sľuby rýchlo zabúda)**
- **letná výprava**
- **význam – formovanie 1. politického programu**

Slovensko za Bachovej éry

- po revolúcii sa František Jozef I. snaží centralizovať ⇒ v Uhorsku je diktatúra → minister vnútra Alexander Bach
- **úradný jazyk je nemčina** (slovenčina sa mohla u nás používať v styku s úradmi, vyučovala sa na ľudových a niektorých stredných školách)
- **snahy opäť zaviesť biblickú češtinu** (podpora vlády) – Ján Kollár sa stal dôverníkom pre slovanské veci ⇒ október 1851 – porada katolíckych i evanjelických zástancov slovenčiny – zhodli sa na ustálení spisovnej slovenčiny a zavedení nového pravopisu (Martin Hatalla)
- **všetky revolučné zákony vydané vládou v Uhorsku Bachova vláda odvolala**
- cisársky patent z marca 1853 – zrušenie poddanstva, ale Bachova vláda sa všemožne usilovala zachovať čo najviac šľachtických výsad
- **národy dostali malé jazykové ústupky, ale žiadne politické práva, protesty sa ignorovali**
- vodcovia slovenského národného hnutia sa dostali do nemilosti (L. Štúr, J.M. Hurban)
- L. Štúr:
  - názory – spis Slovanstvo a svet budúcnosti (spojenie so silným Ruskom)
  - nemohol verejne vystupovať ⇒ žije utiahnuto v Modre
  - 12.1.1856 – náhodné zranenie na poľovačke a smrť

Memorandum slovenského národa

- **1859 – bitka pri Solferine – po 2 rokoch zjednotené Taliansko, porážka Rakúska ⇒ vláda je oslabená ⇒ zmiernenie protirevolučnej politiky**
- **6. – 7. júna – Memorandum slovenského národa:**
  - **Turčiansky sv. Martin**
  - Štefan Marko Daxner
  - 5000 ľudí – prijali slovenský program
  - **kritika útlaku ostatných národov v Uhorsku**
  - **chcú práva, jazyk, Slovenské Okolie (autonómia), prepísanie ústavy a zákonov do slovenčiny, povolenie spolkov, Katedru reči a literatúry slovenskej**
  - **kritika umelého zavádzania jazykov, kritika nerovnosti**

Matica slovenská

- **celonárodná kultúrna a osvetová organizácia**, ktorá mala zabezpečiť „jednotu milovníkov národa a života slovenského“
- **založená 4.8.1863 v Turčianskom sv. Martine podľa vzoru Matice srbskej a českej**
- predseda – Štefan Moyzes, podpredseda – Karol Kuzmány
- **činnosť:**
  - **vydavateľská** – knihy, časopisy, ...
  - **osvetová** – vzdelávacia
  - **výchovno-vzdelávacia**
  - **zberateľská**
- **1875 – zatvorená**
- **1862 – založené 3 slovenské gymnáziá** – Revúca, Turčiansky sv. Martin, Kláštor pod Znievom – **posilnenie slovenského stredného školstva** (neskôr tiež zatvorené)
- noviny v 60. rokoch – Národné noviny + Pešťbudínske vedomosti